

Cumhuriyetin İlk Yıllarında İzmir’de Turizmi Geliştirme Faaliyetleri ve Tanıtma Çalışmaları (1923-1939)

Tourism Development Activities and Promotion Effords in Izmir in the First Years of the Republic (1923-1939)

Yasin KAYIŞ*, Eda AVCI**

*Dr. Tarih Öğretmeni, İzmir İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Fevzi Paşa Mahallesi Öğretmen Sokak, No: 15, 35260 Konak, İzmir.

E-posta: ykayis@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-3887-9156

**Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Efes Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı, 35920, Selçuk, İzmir.

E-posta: eda.avci@deu.edu.tr

ORCID: 0000-0003-3834-7707

MAKALE BİLGİLERİ

Makale İşlem Bilgileri:

Gönderilme tarihi: 19 Haziran 2023

Birinci düzeltme: 21 Temmuz 2023

Kabul: 19 Ekim 2023

Anahtar sözcükler: İzmir tarihi, Turizm, Tanıtma, Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 19 June 2023

Resubmitted: 21 July 2023

Accepted: 19 October 2023

Key words: Izmir history, Tourism, Promotion, Turkey Touring and Automobile Club

ÖZ

1923-1939 yılları arasında İzmir’deki turizmi geliştirme faaliyetleri ile tanıtma çalışmalarını incelemek amacıyla gerçekleştirilen araştırmada, nitel araştırma yönteminden faydalanarak telif-tetkik eserlerin yanı sıra birincil kaynak niteliğindeki süreli yayınlar, turizm rehberleri ve T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi’ndeki belgeler kaynak olarak kullanılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda, ekonomik potansiyeli yüksek olan İzmir’in dönemin vizyoner yöneticileri ve hükümetin de desteği ile turizm olgusunu da kısa sürede gündeme almayı başarabildiği görülmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir’deki turizm çalışmaları kamu ve sivil mahiyetteki kurumların iş birliği ile gelişmiş ve çok yönlü olarak sürdürülmüştür. Kentin alt yapı ve üst yapı olanaklarının tamamlanma çalışmalarının yanı sıra, kültür turizmi, sağlık turizmi, etkinlik turizmi ve kruvaziyer turizmi geliştirilmeye çalışılmıştır. Yine turizm tanıtım çalışmaları ve nitelikli personelin yetiştirilmesi ile ilgili önemli girişimlerde bulunulmuştur. 1930'lara gelindiğinde İzmir’i ziyaret edecek seyahatçilerin milyonlara ulaşması için planlar mevcuttur. 1939’dan itibaren II. Dünya Savaşı’nın etkileri turizm faaliyetleri üzerinde derin bir etki yaratmıştır.

ABSTRACT

In this research which aims to examine the tourism development and promotion activities in Izmir between 1923 and 1939, the qualitative research method was utilized, and in addition to copyrighted works, periodicals as primary sources, tourism guides, and documents in the Republican Archive of the Presidency of the Republic of Turkey State Archives Presidency were used as sources. The analysis reveals that Izmir, with its high economic potential, was able to put tourism on the agenda in a short period of time with the support of visionary administrators and the government. In the early years of the Republic, tourism activities in Izmir were developed in cooperation with public and civil institutions and carried out in a multifaceted manner. In addition to the completion of the city’s infrastructure and superstructure facilities, efforts were made to develop cultural tourism, health tourism, event tourism and cruise tourism. Important initiatives were also taken to promote tourism and train qualified personnel. By the 1930s, there were plans for millions of travelers to visit Izmir. From 1939 onwards, the effects of World War II had a profound impact on tourism activities.

GİRİŞ

17. yüzyıldan itibaren pek çok batılı seyyah, eserlerinde İzmir ve çevresine dair detaylı bilgiler vermişti. Özellikle başta Efes olmak üzere yöredeki antik kent kalıntılarına yapılan gezileri aktarmıştı (Pınar 2001). Cumhuriyet öncesi dönemde İzmir gerek kültür turizmi gerekse de termal turizm açısından önemli bir destinasyon halin-

deydi (Timur 2006). 19. yüzyılda ise İzmir, İstanbul ile birlikte ilk otellerin inşa edildiği; ziyaretçilere Avrupaî yaşam, eğlence ve konaklama imkânlarının sunulduğu bir kent durumundaydı (Kayın 2000). 19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen İzmir-Aydın ve İzmir-Kasaba demiryolları ekonomik ve sosyal etkilerinin yanı sıra İzmir’in art bölgelerine ve antik kalıntılara ulaşımı da daha hızlı ve konforlu hale getirmişti (Atilla 2002).

Artık İzmir, dünyada yeni yeni ortaya çıkan turizm sektörünün cazibe merkezleri arasında yerini alıyordu. Nitekim daha 1878'de Londra'da basılan; İstanbul, Anadolu ve çevresini içeren "*Seyyahlar İçin El Kitabı*"nda da İzmir ve Efes'e geniş yer ayrılmıştı.¹

Cumhuriyetin ilk yıllarında kentin eski halinden eser kalmamıştı. 9 Eylül 1922 tarihinde Yunan işgalinden kurtarılan İzmir, 1920'li yıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemindeki modern halinden çok uzaktaydı. İşgal kuvvetleriyle birlikte Rumlar ve Ermeniler kenti terk etmiş, kent merkezinde çıkarılan yangın sonucunda İzmir'in modern yüzü yok olmuş, çalışma hayatı ve kent ekonomisi büyük darbe almıştı (Coral 2008; Gökdemir 2009). Taşrada da pek çok köy ve kasaba yakılıp yıkılmıştı (Turan 2006; Çakmak 2009). Yüzyıllardır doğuyla batı arasındaki en önemli liman kentlerinden biri olan İzmir, Millî Mücadele sonrasında tıpkı Türkiye gibi küllerinden yeniden doğmak zorundaydı. Bu nedenle 1923'te düzenlenen Türkiye İktisat Kongresi için İzmir'in seçilmesi kentin ekonomik değerini simgelemesi ve gelecekte üstleneceği misyonu işaret etmesi açısından önemliydi. Nitekim Cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir bir yandan yaralarını sarmaya çalışırken diğer yandan tam bağımsızlık ülküsü doğrultusunda Türk ekonomisinin lokomotif kentlerinden biri olmaya çalışıyordu (Gözcü 2013; Genç Acar 2017). İzmir hinterlandındaki endüstriyel tarım ürünleri bu ekonomik hamlede yine başrolü oynayacaktı. Ancak çağdaş dünyada yerini almak ve ekonomik refaha kavuşmak isteyen Türkiye'nin sadece tarım sektörüyle yetinmesi mümkün olamazdı. Başta sanayi, madencilik ve ticaret olmak üzere pek çok iş kolunda girişimlerde bulunulması gerekiyordu. Bunlardan biri de turizmdi. Turizm yalnız ekonomik getirileri açısından değil aynı zamanda Türkiye'yi kültürel açıdan çağdaş dünyaya tanıtmak, önyargıları kırmak açısından da önemli fırsatlar sunuyordu. Bu nedenledir ki, Türkiye'de turizmin henüz yeni yeni gündeme geldiği adeta emekleme döneminde olduğu

bir süreçte İzmir hem turizm potansiyeli hem de bu konuda vizyon sahibi yöneticilerin etkisiyle önemli hamleler yapmaya girişmiştir.

Türk turizm tarihinin gelişimi *Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Sonrası* dönemler olarak ele alınmakta, Cumhuriyet Dönemi de *Plansız Dönem ve Planlı Dönem* başlıkları altında incelenmektedir (Oktayer vd. 2007; Şahbaz 2009). Günümüze kadar bu alanda yapılan yayınların pek çoğu *Planlı Dönem'e* odaklanmıştır. Bunun sebebi hiç kuşkusuz ki gerek Türkiye'de gerekse de dünyada turizmin 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ivme kazanması ve ekonomik hacminin büyümesidir. Öte yandan özellikle son yıllarda birinci elden kaynaklar üzerinde yapılan ve ayrıntılara odaklanan bazı araştırmalar² ortaya koymuştur ki *Planlı Dönem* öncesindeki zaman dilimi disiplinler arası bakış açısıyla daha çok incelenmeye ve yorumlanmaya muhtaçtır.

Bu araştırma ile Türk turizm tarihinde *Plansız Dönem* olarak adlandırılan zaman diliminin aydınlatılması çabalarına katkı sunmak amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda 1923-1939 yılları arasında İzmir'deki turizmi geliştirme faaliyetleri ile tanıtma çalışmaları incelenmiş ve ortaya koyulmuştur. Araştırma alanının 1939 yılı ile sınırlandırılmasının temel nedeni 1939'dan itibaren II. Dünya Savaşı'nın bütün dünyayı etkisi altına almış olmasıdır. 1940-1950 yıllarında tüm dünyada "*Savaş Ekonomisi*"nin hüküm sürmesi, turizm faaliyetlerini de derinden etkilemiştir. Her ne kadar Türkiye II. Dünya Savaşına dâhil

¹ Bkz. *Handbook For Travellers in Constantinople and Turkey in Asia (1878)*. Londra: John Murray.

² Örnek olarak bkz. Yılmaz, A. (2016). Türkiye'de Turizm Alanında Düzenlenen İlk Kongre: Beynelmül Turizm Kongresi (31 Mayıs-05 Haziran 1930). İçinde; O. Bahar (Editör) *17. Ulusal Turizm Kongresi/Akademi Sektör Buluşması* (20-23 Ekim 2016) Bodrum-Muğla. (ss. 1190-1199): Ankara: Detay; Evcin, E. (2016). Türkiye Turizm Tarihinde Öncü Bir Eser: Turizm Kılavuzu 1934-1935, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 27 (1): 7-24; Evcin, E. (2017). Cumhuriyet Tarihinde Turizm Teşkilatlanması ve Türkiye'nin Turistik Tanıtımı. İçinde; E. Ünlen (Yayına Hazırlayan) *Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi, Cilt: II.* (ss.1770-1817). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi; Evcin, E. (2020). *Türkiye'de Turizm ve Tanıtma (Tarihî İncelemeler)*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı; Hanılççe, M. (2022). Turizm Tarihinin Kaynakları-3, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 33 (1): 106-140; Çiçek, D. ve Kozak, N. (2022). İstanbul Park Otel. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 33 (2): 19-29.

olmasa da bu durumdan etkilenmiş ve turizm faaliyetleri durma noktasına gelmiştir (TTOK 1983: 8).

YÖNTEM

Araştırmanın ana amacı Plansız Dönem olarak isimlendirilen Cumhuriyetin ilk yıllarında (1923-1939) İstanbul ile ilk otellerin inşa edildiği bir kent olan İzmir'de gerçekleşen turizm ve tanıtma faaliyetlerini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın ana sorusu "1923-1939 yılları arasında İzmir'de gerçekleşen turizm ve tanıtma faaliyetleri nelerdir?" olarak belirlenmiştir. Araştırma sorusunun keşifseliğini destekleyecek olan alt sorular ise aşağıda ifade edilmektedir;

- ▶ 1923-1939 yılları arasında Mustafa Kemal Atatürk'ün İzmir'e ve İzmir turizmine bakış açısı nedir?
- ▶ 1923-1939 yılları arasında İzmir'de görev yapan valilerin turizm çalışmaları nelerdir?
- ▶ 1923-1939 yılları arasında İzmir Belediye Başkanlığının turizme bakış açısı nedir?
- ▶ 1923-1939 yılları arasında devlet planlamalarında turizm yatırımları hangi düzeydedir?
- ▶ 1923-1939 yılları arasında İzmir'de gerçekleşen alt yapı ve üst yapı yatırımları nelerdir?
- ▶ 1923-1939 yılları arasında İzmir'in turizm potansiyeli nedir?
- ▶ 1923-1939 yılları arasında İzmir'in hangi bölgelerinde ne tür turistik faaliyetler gerçekleşmektedir?

Araştırmada veri toplama, analiz ve raporlama süreçlerinde nitel araştırma yönteminden faydalanılmıştır. Araştırmanın ana sorusu ve alt sorularına yanıt verecek nitelikte telif-tetkik eserlerin yanı sıra Türkiye Turizm ve Otomobil Kulübü Belletenleri, biri Osmanlıca olmak üzere İzmir için hazırlanmış üç turizm rehberi; İstanbul, İzmir ve Ankara'da yayımlanan yedi farklı gazete ile T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi'ndeki dört adet belge kaynak olarak kullanılmıştır. Toplanan bilgi ve belgeler, araştırmanın ana amacı çerçevesinde içerik analizine tabi tutulmuş ve bulgular, cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir Valisi Kâzım Dirik perspektifinden turizm çalışmaları, müze çalış-

maları ile İzmir ve Havalisi Âsar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti'nin kurulması, turizm rehberlerine göre İzmir'de turizmin genel görünümü, Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü İzmir şubesi, İzmir'de kış sporları ve yayla turizmi çalışmaları, İzmir'in ılıcaları, Bergama kermesi, Dokuz Eylül sergisinden İzmir Enternasyonal Fuarına, İzmir'in turizm kenti olması vizyonu ve İzmir'de turistik yol çalışmaları olmak üzere on ana tema altında aktarılmıştır.

Cumhuriyetin İlk Yıllarında İzmir Valisi Kâzım Dirik Perspektifinden Turizm Çalışmaları

İzmir'e 1922-1926 tarihleri arasında sırasıyla Abdülhalik (Renda) ve Hüseyin Aziz (Akyürek) Beyler ile İhsan Paşa vali olarak atanmış ve bu valiler kısa sürelerle görev yapmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir'e damgasını vuran vali ise hiç şüphesiz Kâzım (Dirik) Paşa olmuştur. Kendisinden önceki üç valinin aksine uzun süre İzmir'de görev yapan Dirik, 27 Mart 1926'dan 7 Ağustos 1935'e kadar İzmir Valiliği görevinde bulunmuştur (Keskin 1992). Dönemin meşhur kamu yöneticileri arasında olan Dirik, bağımsızlık savaşından büyük yaralar almış olan İzmir'i kısa sürede modern bir yapıya kavuşturmak için büyük çaba harcamıştır (Er 2019). İzmir için bir restorasyon dönemi sayılabilecek bu süreçte özellikle yol ve mektep yapımındaki performansıyla dikkat çeken Dirik, vilâyet çapında çok önemli işlere imza atarken turizmi de çalışma konuları arasına almıştır. Onun öncülüğünde İzmir, Bergama, Selçuk/Efes müzeleri ile İzmir ve Havalisi Âsar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti kurulmuş, İzmir Panayırı İzmir Fuarı'na dönüşmüş, Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü'nün (TTOK) İzmir şubesi açılmış, İzmir Turizm Derneği kurulmuş; kaplıcaların, yaylaların ve plajların turizme kazandırılması için tesisler inşa edilmiştir. Turizm faaliyetleri açısından son derece önemli olan ulaşım ve haberleşme alt yapısının sağlanması için önemli girişimleri olmuş, Alsancak Spor Sahası ve Şirinyer Hipodromu'nun inşası gibi rekreasyon alanlarının oluşmasını da sağlamıştır (Dirik 2008).

Kâzım Dirik'ten sonra İzmir Valiliği görevine Fazlı Güleç atanmış ve 1935-1939 yılları arasın-

da görevini sürdürmüştür (Keskin 1992). İzmir'e atanmadan önce 14 ay Bursa Valisi olarak görev yapan Güleç, turizm alanında deneyimli bir vali olarak dikkat çekmektedir. Çünkü 1930'larda İzmir gibi Bursa'da da turizm ve tanıtma faaliyetleri gündemde olmuş, valilik bu konudaki öncü kurumlar arasında yer almıştı (Kayış 2021). Dolayısıyla İzmir'de turizm konusunda aktif çalışmalar yürütmüş bir valinin yerine, yine turizm konusunda duyumu ve tecrübesi olan bir valinin atanması dikkate değerdir. Diğer yandan Güleç, meslek hayatına İzmir'de başlamış, farklı zamanlarda İzmir'in nahiyelerinde müdürlük ve kazalarında kaymakamlık yapmıştı (Keskin 1992; Yıldırım ve Zeynel 2010). Dolayısıyla Güleç'in İzmir Valisi olduğunda vilâyeti tanıyan, tarihi ve kültürel değerlerini farkında olan bir kişi olduğunu söylemek mümkündür.

Vali Güleç, Kâzım Dirik'in attığı sağlam temeller üzerinde turizmi geliştirme çalışmalarını sürdürmüştür. İzmir Fuarı'nın daha da gelişmesi, Bergama Kermesi'nin düzenlenmesi, turizm konusunda merkezi yönetimle işbirliğinin geliştirilmesi, turistik yollarla ilgili yasal zeminin oluşturulması ve yeni tesislerin açılması Güleç zamanında yapılan çalışmaların başlıcalarıdır.

Müze Çalışmaları ile İzmir ve Havalisi Âsar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti'nin Kurulması

İzmir'de arkeoloji müzeleri için koleksiyonların oluşmaya başlaması Osmanlı Dönemi'nin sonlarına kadar dayanmaktadır (Nezaret-i Maarif-i Umumiyye 1899; İzmir 1876 ve 1908, 2008; Bir Zamanlar İzmir 2009). Kurtuluş Savaşı'nın hemen ardından 5 Kasım 1922'de Maarif Vekâleti tarafından yayınlanan genelge ise Türkiye'de müzeciliğin gelişimi açısından yeni bir sayfa açmış, vilâyetlerde gerçek anlamda müzelerin kurulma sürecini başlatmıştır. Bu bağlamda İzmir'de de 1923'te Değirmendere, Selçuk ve Bergama'daki eserler toplatılmaya başlanmıştır. Bir yandan müze kurma çalışmaları devam ederken, İzmir ve Havalisi Âsar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti'nin kuruluş çalışmaları tamamlanmış ve cemiyet 15 Şubat 1927'de İzmir Arkeoloji Müzesi ile aynı gün faaliyete başlamıştır. Müzenin ve cemiyetin kuruluşunda Türk müzeciliğinin öncü isimlerinden ve dönemin İzmir Âsar-ı Atika Umumi Müfettişi

olan Ahmet Aziz (Ogan) Bey ile Kâzım Dirik'in olağanüstü çabaları söz konusudur (Serçe 2002). Cemiyetin kuruluş amacı İzmir ve çevresindeki taşınır/taşınmaz eski eserleri korumak, tanıtmak ve bu amaçla yayın yapmaktır (İzmir ve Havalisi Âsar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti 1927; İzmir Vilâyeti İstatistik Müdürlüğü 1930). Cemiyetin kuruluşunun hemen ardından Vali ve Cemiyet Başkanı Kâzım Paşa, Başvekil İsmet (İnönü) Paşa'ya gönderdiği 28 Mart 1927 tarihli bir mektupta kuruluş ve çalışma amaçlarını anlatmış, müzenin cemiyetin maddi ve manevi koruması altında olduğunu bildirmiş ve İsmet Paşa'nın cemiyetin fahri başkanlığını kabul buyurmasını rica etmiştir. Başvekil bu ricaya karşılık verdiği 13 Mayıs 1927 tarihli mektupta cemiyetin fahri başkanlığını kabul ettiğini bildirmiş ve cemiyetin çalışmalarında başarılar dilemiştir (BCA/Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi 1927).

1920'lerde İzmir'de üç müzenin kuruluşu için çalışmalar yürütülmüştür. İzmir Arkeoloji Müzesi 1924'te Kapılar semtindeki Ayavukla Kilisesi'nde kurulmuş, üç yıllık onarım, teşhir ve eser toplama sürecinin ardından 1927'de ziyarete açılmıştır. Bergama Müzesi 1924'te açılmış 1936'da yeni binasına kavuşmuştur. 1929'da hizmete açılmış olan Selçuk/Efes Müzesi ise uzun yıllar depo işlevi görmüştür (İzmir Valiliği Halkla İlişkiler Müdürlüğü 1994). Aynı yıllarda arkeoloji alanında bir diğer önemli gelişme İzmir Agora kazılarının başlamasıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kazı faaliyetlerinden biri olan bu kazı çalışmaları "1933 ile 1941 yılları arasında İzmir Müzesi Müdürlüğü ile Tarih Kurumu ortaklığında sürdürülmüştür."³

1929 itibarıyla 200'e yakın üyesi olan İzmir ve Havalisi Âsar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti'nin Avrupa üniversitelerinde de 20'nin üzerinde "muhabir azası" bulunuyordu (İzmir Vilâyeti İstatistik Müdürlüğü 1930: 294). Cemiyet müze ve kazı çalışmalarına destek verirken ilk yılından itibaren kuruluş amacına uygun olarak yayıncılık yapmaya da başlamıştı. Bu kapsamda 1927-1935 yılları arasında "İzmir Rehberi, Efes Ayasuluk Rehberi, Ber-

³ <https://izmir.ktb.gov.tr/TR-77098/izmir---agora.html>, (Erişim tarihi: 14 Nisan 2023)

gama Tarih ve Rehberi, Küçük Asya'da Ölmüş Şehirler, İzmir Hakkında Tetkikat, Sart Harabeleri ve Halikarnas, İzmir Müzesinin Yeni Rehberi, Truva Harabeleri, Akalar, Hitit İmparatorluğu Konferansı, İzmir Rehberi, Yeni Efes Rehberi, Bergama Rehberi, İzmir Panoraması" gibi pek çok Türkçe eser basılmıştır (Serçe 2002; Dirik 2008: 344). Ayrıca İngilizce ve Fransızca rehberler de yayımlanmıştır. Basılan eserler bakanlıklara, elçiliklere, arkeoloji ve turizm kuruluşlarına, müze ve cemiyet üyelerine ücretsiz olarak gönderilmiştir. Yine bu eserler yurt dışına da gönderilerek İzmir ve Türkiye'nin tanıtımına katkı sağlanmıştır. Ayrıca Konstantinos Ikomonos tarafından yazılıp Fransız Bonaventure F. Slaars tarafından yeniden yayımlanan "Etude sur Smyrne" adlı eser Türkçeye çevrilerek "İzmir Hakkında Tetkikat" adıyla yayımlanmıştır. Kazı raporlarını da takip eden ve yayımlayan cemiyet ayrıca İzmir, Bergama ve Efes müzeleriyle Agora kazı çalışmalarını desteklemiş, Nif'in (Kemalpaşa) Karabel mevkiinde bulunan Hitit dönemi kabartmasının ziyaret edilebilmesi için yapılacak altyapı çalışmalarına maddi destek sağlamıştır (İzmir Vilâyeti İstatistik Müdürlüğü 1933; Serçe 2002; Dirik 2008). Cemiyet halkın eski eserlerin önemini kavraması için de çalışıyordu. Tahrip ve çalınma vakalarına engel olmak üzere halkın vilâyet makamına hemen bilgi vermesi telkin ediliyor ve bu konuda olumlu sonuçlar alınıyordu. Cemiyet gelir elde etmek için her sene balo düzenliyor, Vilâyet Umumi Meclisi ile İzmir Belediyesi'nden de destek görüyordu (İzmir Vilâyeti İstatistik Müdürlüğü 1933).

İzmir ve Havalisi Âsar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti'nin Turizm Rehberlerine Göre İzmir'de Turizmin Genel Görünümü

İzmir ve Havalisi Âsar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti tarafından yayımlanan bazı rehberlerin incelenmesiyle, cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir'in turizm açısından genel panoramasını çizmek mümkündür. Zira bu eserlerde vilâyeti ziyaret edecek turistler için ayrıntılı bilgiler verilmiş ve tavsiyelerde bulunulmuştur.

Efezus-Ayasuluğ Rehberi

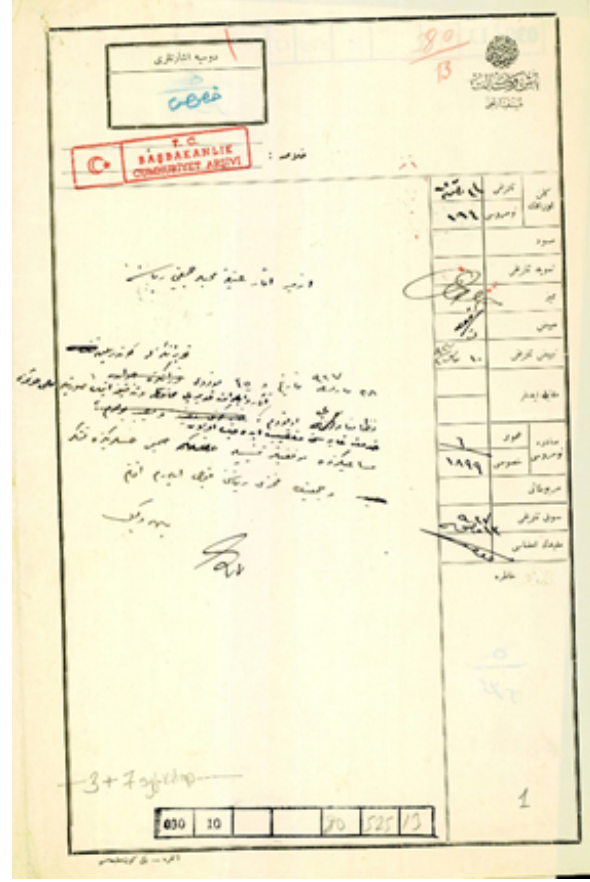
Cemiyetin yayınladığı ilk eserlerden biri olan bu rehberin yazarı 1927'de hem Maarif Vekâleti Es-

ki Eserler Genel Müfettişi olan hem de İzmir ve Havalisi Âsar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti'nin Genel Kâtipliği görevini yürüten Aziz Ogan'dır. Osmanlı Alfabesi ile 1927'de basılan rehberde Ogan önce Selçuk'a ve Efes'e ulaşım hakkında bilgi vermiş, konaklama ve gezi tavsiyelerinde bulunmuş ardından da Efes ve Selçuk'taki tarihi ve turistik yapıları tanıtmıştır.

Rehberde Selçuk'a İzmir-Aydın treni ile ulaşılabilirliği ve günübürlük İzmir'den geleceklerin 10:30'da varıp 14:00'da Selçuk'tan ayrılabilirliği belirtilmektedir. Bu süre zarfında Efes'i ziyaret etmek isteyenler istasyondan yürüyerek antik kente ulaşabileceği gibi gidiş-dönüş altı lira karşılığında otomobil de kiralayabiliyordu. Ziyaretçilerin mağduriyet yaşamamak için yiyecek ve sularını yanlarında götürmeleri gerekiyordu. Kafile ile antik kenti ziyaret edecekler ziyaretten bir gün önce harabe bekçisini haberdar ettiği takdirde bekçi tarafından istasyonda karşılanıyor ve kendilerine gereken kolaylık sağlanıyordu. Antik kentteki kapalı yerlerin anahtarı bekçideydi. Ayasuluğ tepesinde bulunan Aydınoğlu İsa Bey Camii'ni ziyaret etmek isteyenlere, dönüş trenini kaçırmamaları için bu işi en sona bırakmaları öneriliyordu. Efes'e gelip harabeleri daha detaylı görmek isteyen turistlerin istasyon yakınındaki otelde konaklayabilmeleri mümkündü. Konaklama ücreti yatak başına 50 kuruştur. Ayrıca otelin arka tarafında bir lokanta da bulunuyordu. Turistlere verilen bu bilgi ve tavsiyelerin ardından Selçuk ve Efes'in tarihi ile tarihi yapıları hakkında bilgi veriliyordu. Aktarılan bilgiler doğrultusunda 1927 yılında Efes harabelerinde Stadion, Tiyatro, Celsus Kütüphanesi, Mazeus ve Mihridates Kapısı ve Agoranın ziyaret edilebildiği anlaşılmaktadır. Rehberde Selçuk'tan Amerika ve Avrupa'ya incir ihracatı yapıldığı, cuma günleri kurulan pazarın büyük ilgi gördüğü de anlatılmaktadır (Aziz 1927).

1932 Yılı İzmir Müzesi Rehberi

İlki 1927'de Türkçe ve Fransızca olarak basılan İzmir Müzesi Rehberi, 1932'de tekrar basılmıştır. Müze koleksiyonunun genişlemesine bağlı olarak yenilenen rehberde eserlerle ilgili detaylı bilgiler bulunmaktadır. Rehberin giriş bölümün-

Kâzım Paşa'dan İsmet Paşa'ya Gönderilen Mektup

İsmet Paşa'nın Yanıtı

Görsel 1. Vali ve Cemiyet Başkanı Kâzım Paşa ve Başvekil İsmet (İnönü) Paşa Yazışmaları

Kaynak: BCA/Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi 1927.

de eser sayısı ve çeşidi bakımında oldukça zengin olan müzenin Ege Bölgesi'nin yüksek potansiyelini yansıttığı özellikle belirtilmiştir. Müzede MÖ 6. yüzyıldan başlayarak Grek, Roma, Bizans ve Selçuklu dönemine ait eserler sergilenmekteydi. Müzede özellikle Roma ve Bizans dönemine ait heykeller ve mimari parçalar, klasik Yunan dönemine ait nadir eserler ve Helenistik dönem eserleri dikkat çekiyordu. Ayrıca müze 2200 sik-keden oluşan bir koleksiyona da sahipti (İzmir Asarı Atika Muhipleri Cemiyeti 1932).

1934 Yılı İzmir Rehberi

Rehber, cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir'in turizm potansiyelini detaylı olarak ortaya koymaktadır. Şehrin alt yapı ve üst yapı olanakları bakımından detaylı bir haritasını çıkaran rehber-

de, kente gelecek ziyaretçiler için önemli bilgiler sunulmuştur. Turistik çekicilikleri, konaklama ve yeme-içme işletmeleri, ulaşım olanakları, rekreasyon alanları detaylıca tanıtılmış, İzmir'in turizm açısından zenginliği ortaya konulmuştur. Kentin sahip olduğu antik eserler, su kemerleri ve müzeleri ile büyük bir kültür turizmi potansiyeline sahip olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca kentin, deniz, kum, güneş turizmi, kruvaziyer turizmi, sağlık turizmi gibi çeşitli alanlarda da önemli bir destinasyon olabileceği ortaya konmaya çalışılmıştır. Hem yerli hem yabancı ziyaretçiler için bir çekim merkezi olan kente ulaşım kara, demir ve deniz yolu ile sağlanıyordu. Özellikle yabancı ziyaretçiler İzmir'e deniz yolu ile ulaşıyordu (İzmir Asarı Atika Muhipleri Cemiyeti 1934).

İzmir Palas, Ege Palas, Merkez Otel, Ankara Palas, Evliyazade, Hacı Ali Paşa, Hacı Hasan Gafarzade otelleri ve Şehir Oteli yabancı ziyaretçilere hizmet veren lüks otellerdi. Kentte 42 adet birinci ve ikinci sınıf otel ile dokuz adet mobilyalı pansiyon bulunuyordu. Yeme içme olanakları açısından da farklı seçeneklere sahip kentte, bir adet lüks restoran ile altı adet birinci sınıf lokanta yer alıyordu. Ayrıca ikinci sınıf lokantalar, kahvehaneler, pastaneler, şekerçi dükkanları, yazlık gazinolar, müzikli bar ve dansingler kentin yeme içme tesisleri arasındaydı (İzmir Rehberi 1934).

O yıllarda İzmir'de ziyaretçilere hizmet veren bir seyahat acentesinin olmadığı dikkat çekmektedir. Bu tür hizmetler Turing ve Otomobil Kulübü İzmir komitesi tarafından yürütülüyordu. Komitenin bürosu Asar-ı Atika Müzesi'nde yer alıyor ve önceden bildirilmek şartıyla komite İzmir'e gelecek seyyahlar ve kafiler için her türlü resmi ve gayri resmi işlemi yürütüyordu (İzmir Rehberi 1934). Kentte seyahat acentesi olmamasına rağmen, uluslararası hizmet veren va-

pur acenteleri vardı. Bu acenteler ile uğradıkları limanlar dikkate alındığında kentin önemli bir uluslararası limana sahip olduğu görülmektedir.

Balçova mevkiinde yer alan Agamemnon Ilıcaları ile Çeşme Ilıcaları başlıca termal turizm yerleriydi. Karşıyaka, İnciraltı, Çeşme, Aliağa, Foça, Urla ve Kuşadası plajları ise ziyaretçilerine deniz, kum, güneş olanağı sunuyordu. Karşıyaka, Bayraklı, Mersinli, Bornova, Üçkuyular, Narlıdere, Pınarbaşı, Buca ve Kozağacı mevkileri şehrin başlıca sayfiye alanlarıydı (İzmir Rehberi 1934).

Spor müsabakaları, at yarışları ve deve güreşleri rekreasyonel faaliyetler olarak rehberde yer alıyordu. Üç büyük ilahi dine ait eserleri de bünyesinde barındıran kent, sahip olduğu inanç turizmi potansiyeli ile de dikkat çekmektedir. Kentte 53 tarihi cami, 11 tarihi kilise ile 20 havra bulunuyordu (İzmir Rehberi 1934).

Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü İzmir Şubesi

Türkiye'de turizm alanında örgütlü şekilde çalışmak üzere faaliyete başlayan ilk kuruluş 1923 yılında Reşit Saffet (Atabinen) öncülüğünde Türk Seyyahîn Cemiyeti adıyla kurulmuş 1926'da Türkiye Turing Kulübü, 1931'de Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü adını almıştır (Çoruh 1983; Turing 1983; Evcin 2016). Avrupa'daki örneklerine uygun olarak çalışan kulüp 1930'da kamu yararına çalışan bir kurum olarak tanınmış, gümrük ve trafik mevzuatı açısından da özel görev ve yetkilerle donatılmıştır⁴ (Turing 1983). Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in faaliyetleriyle ilgilendiği ve himaye ettiği "Söz konusu kulübün bir devlet organı, hatta bugünkü manasıyla bir Turizm Bakanlığı gibi çalıştığını söylemek mümkündür" (Evcin 2020).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülkedeki turizm faaliyetlerine yön veren "devlet destekli ve sivil mahiyetteki" Türk Seyyahîn Cemiyeti İstanbul'da kurulmuştu ve ilk yıllarda tüzüğü vilâyetlerde şube açmaya uygun değildi (Evcin 2017). Bu nedenle 1931 yılının mart ayında Kâzım Dirik'in fahri başkanlığında "Türkiye Turing Klübü İzmir

VAPUR KUMpanyALARI	
Kumpanyalarının Ve Acentelerinin İsimleri	
Adres	Oğradığı Limanlar.
Birinci Ko. Tel. 2007	Anvers, Rotterdam, Hamburg, Bremen, İzmir.
"	Anvers, Liverpool, Burgaz, Varna, Köstence, İzmir.
"	New-York, Boston, Philadelphia, İzmir.
"	Port-Sait, Burgaz, Varna, İzmir.
" Tel. 2004	Malta, Genova, Napoli, Livorno, Messina, Catania, İzmir.
"	Anvers, Rotterdam, Amsterdam, Hamburg, İzmir.
"	Rotterdam, Hamburg, Dantsig, Copenhagen, Gdynia, Goteburg Scandinavya.
Birinci Ko. Cendeli H. Tel. 2443.	London, Hull, Liverpool, Anverston, Swansea, İzmir.
Birinci Ko. Tel. 2004.	Hamburg, Bremen, Anverston, İzmir, Liverpool, Glasgow, İzmir, İstanbul, Karadeniz iskeleleri.
" 2353.	"
"	Marsilya, Pire, İzmir, İstanbul, Berut, Yafa, Iskenderiye, Tripoli.
"	"
Birinci Kordonn.	İtalya, Pire, İzmir, Rodos, Iskenderiye, İzmir, İstanbul, Samsun, Trabzon, Batum Rusya.
	Yunanistan, Yugoslavya, Trieste, İzmir.

Görsel 2. 1934 Yılı Vapur Kumpanyaları
Kaynak: İzmir Rehberi 1934.

⁴ Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu (2022). Turing'in Tarihçesi, <https://www.turing.org.tr/turingin-tarihcesi/>, Erişim tarihi: 15 Kasım 2022.

Komitesi" adıyla İzmir'de ayrı bir cemiyet kuruldu. Amaç, kültürel miras açısından zengin olan Ege Bölgesi'ni dünyaya tanıtmak, bölgeyi ziyaret edecek yerli ve yabancı turistlere kolaylık sağlamak, turistik alanların fotoğraflarını albümleştirmek, rehberler bastırmak gibi çalışmaları yürütmektir. Turing Kulübü'nün nizamnamesi şubeler açmaya müsait hale getirilince İzmir Komitesi 18 Mayıs 1932 tarihinde yapılan kongre ile Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü'ne katılma kararı aldı. (İzmir Vilâyeti İstatistik Müdürlüğü 1933).

Kulübün İzmir Şubesi, Kâzım Dirik'in İzmir'de yürüttüğü turizm çalışmaları için önemli bir merkez olmuştur. Daha resmî kuruluş aşaması tamamlanmadan 1930 yılının haziran ayında bir yönetim kurulu toplantısı yapılmış, ağustos ayında Bozdağ'a, eylül ayında Kozak fıstık ormanlarına gezi düzenlemesine karar verilmişti. Kulübün Dirik başkanlığında dokuz kişiden oluşan bir yönetim kurulu vardı ve nizamnamesi 31 Mart 1931 tarihinde onaylanmıştı. Kuruluşunun ardından İzmir Turing Kulübü'nün hızla çalışmaya başladığı, 18 Nisan 1931'de İzmir'e 400 Alman turistin getirilmesi için çalışmalarda bulunduğu görülmektedir (Dirik 2008). 1932 yılında cemiyetin şubeye dönüşmesiyle İstanbul'daki kulüp merkezi ile daha eşgüdümlü bir şekilde çalışma imkânı doğmuştur.

TTOK bültenine göre İzmir 1934 itibarıyla vapurla gelen yabancı seyyahları ağırlayan bir liman kentiydi. "*Kraliçe Mariya*" vapuru ile 363, "*Feliks Russel*" vapuru ile de 350 seyyah İzmir'e gelmiş ve bunlar arasından bir kabile Efes'i ziyaret etmişti. Bu kabilede Oxford Üniversitesi öğrencileri de bulunuyordu. "*Patris*" vapuru ile de 150 kişilik Fransız kafesi gelmişti. Toplu olarak ve özellikle turizm için gezen bu seyyahların dışında İzmir'i Almanya'nın Dresd[en] şehri öğrencileri ve İskenderiye Genç Müslümanlar Cemiyeti İzcileri de ziyaret etmişti. Büyük gruplar, küçük kafiler ve münferit olarak gelen bu ziyaretçilere kulübün İzmir şubesi üyeleri arasından ücretsiz tercümanlar gönderilmiş, turistler vapurlarda karşılanmış, karaya çıkmaları, şanj, gümrük muayenesi ve diğer hususlarda yardım ve kolaylıklar gösterilmişti. Bu konuda İzmir şubesine hem acentalardan hem de kabile baş-

kanlarından teşekkür ve tebrikler gelmişti. Yine Oxford Üniversitesi öğrencileri ücretsiz olarak şehirde ağırlanmış ve kendilerine Müze-i Millî, kütüphane ve şehrin görülecek diğer yerleri gezdirilmişti. Bu ziyaretçilere 9 Eylül Panayırı'nda incir ve üzüm ikram edilmiş, Türkiye lehine son derece iyi intibalarla ayrılmaları sağlanmıştı. İstanbul'daki Parlamentolar Kongresi'ne giderken İzmir'e uğrayan Fransız bakan, ayan ve mebuslardan oluşan heyet de kulüp tarafından vapurda karşılanmıştı. Heyet Ayâsuluk-Efes harabelerini ziyaret etmiş, kendilerine İzmir, Bergama, Efes eserleri ile birlikte incir ve üzüm ikram edilmişti. Görmüş oldukları bu iyi karşılama sonrasında heyet başkanı, Vali Kâzım Dirik'e iyi dileklerini iletmişti. İzmir'i ziyarete gelen İsveç veliahtı ile prenseslerine de kulübün fahri başkanı Kâzım Dirik eşliğinde Bergama, İzmir müzeleri ve harabeleri gezdirilmiş, kendilerine zengin bir Ege albümü hediye edilmişti. Bunların dışında, Turing Kulüp İzmir Şubesi kente bireysel ya da toplu olarak gelen her seyyah ve profesör ile ilgileniyor, onlara elinden gelen maddî ve manevî yardımı yapmaktan kaçınmıyordu (TTOK 1935).

Kulübün İzmir Şubesi yurt dışına da geziler düzenliyordu. 1934'te İzmir'den Yunanistan'a düzenlenen tur kapsamında Atina, Pire, Selanik ve Girit ziyaret edilmişti. Gezi prosedürleri bizzat kulüp tarafından yürütülmüş ve Yunanistan ile görüşülerek yasal izinler alınmıştı. Bu seyahatin ardından Yunanistan'dan İzmir'e doğru da bir gezi organize edilmişti (Akşam 1934a).

1935'te Buenos Aires'te yer alan bir seyahat acentasının İzmir'e turist grubu getireceğini bildirmesi üzerine acentaya, İzmir'de yer alan kültür varlıklarının fotoğrafları ve birçok broşür ile otel adres ve fiyat listeleri gönderilmişti (Son Posta 1935c). Şube tarafından sık sık gezi düzenleniyordu. Özellikle Efes harabelerine düzenlenen geziler büyük rağbet görmekteydi (Kurun 1935). Gezilerde çoğunlukla ulaşım aracı olarak özel trenler kullanılıyordu. Bazı gezilere 250 kadar yerli ve yabancı turist katılmıştı. Efes harabeleri, Aydınoğlu İsa Bey Cami ve Artemis Tapınağı'nın ziyaret edildiği gezilerde ziyaretçilere eserler ile ilgili anlatımlar da yapılıyordu (Cumhuriyet 1935). 1935 yılının haziran ayında Bursa'ya bir

gezi düzenlenmiş, ayrıca Şaşal su kaynakları da ziyaret edilmişti. Bir sonraki gezinin de Çanak-kale Truva harabelerine yapılması tasarlanmıştı (Son Posta 1935c). İstanbul Şubesi ise haziran ayı içerisinde İzmir'e tur düzenlemeye karar vermiş ve İzmir şubesine bildirmişti (Son Posta 1935b).

Kulübün 1936 yılı raporunda, faaliyetlerin giderek arttığı ve yaygınlaştığı belirtilmiştir. Bir yandan kentin uluslararası tanıtımı ve yabancı seyyahların ağırlanması sürerken diğer yandan yerli kabileler de misafir ediliyordu. Tanıtım çalışmaları kulübün İstanbul merkezi, Türk Ofis ve İktisat Vekâleti ile birlikte yürütülüyordu. 1935'te, doktorlar, öğretmenler, Halk Partisi üyeleri, nahiye ocakları ve işçi gruplarından oluşan kabileler İzmir'de ağırlanmış, bu kabileleri ağırlamak üzere kulüp bünyesinde gezi komitesi oluşturulmuştu. Gezilerden büyük başarılar elde edilmesiyle bir sonraki yıl ilkbahar ve yaz aylarında organizasyonlara devam edilmesi kararı alınmıştı. Yine yurtiçi seyahatleri artırmak için fuarın tanıtımına da öncelik verilmişti. Fuarda yer alacak pavyonlar, İzmir'in kültür varlıkları, turistik ve eğlence olanakları ile ilgili detaylı bilgiler verilerek, yerli halk özellikle yoğun iş yaşantısından uzaklaşmak, dinlenmek ve memleketin farklı yerlerini görmek konusunda teşvik edilmeye çalışılmıştı (TTOK 1937a).

Kulüp, 1937'de düzenlenen Bergama Kermesi'nin organizasyonu ve tanıtılmasında önemli rol üstlenmişti. Fazlı Güleç himayesinde gerçekleşen etkinlik için kulübün bütçesinden ayrılan parayla 2000 adet broşür bastırılmış ve ülkenin farklı noktalarına gönderilmişti. Yine o dönemde Türkiye'nin uluslararası alandaki en önemli organizasyonu olan İzmir Enternasyonal Fuarı'nın tanıtımına devam edilmişti. Fuar ziyaretçileri için İzmir ve çevresini tanıtan İngilizce, Fransızca ve Türkçe broşürler hazırlanmış, dağıtımı Kordon'da bulunan Türk Ofis aracılığıyla yapılmıştı (TTOK 1938b).

1938 itibarıyla kruvaziyer turizmi giderek önem kazanırken Turing ve Otomobil Kulübü de bu alana önem vermeye çalışıyordu. Akdeniz hinterlandında dolaşan gemiler çeşitli limanları ziyaret ediyor, Türkiye ayağında ise ağırlıklı olarak İstanbul limanına uğruyordu. İzmir limanı,

1938 de Akdenizde yapılacak Kruvaziyerlerin listasıdır				
Croisières Méditerranéennes (1938)				
Numéro Départ	Vapeur Nom de Navire	Compagnie Cie. de Navigation	Nombre Jours	Ziyaret edilecek limanlar Itinéraire approximatif et Villes visitées
1/2	Provence Retour par Marseille Pacha	Messageries Maritimes	23 j.	Marseille, Le Pirée, Athènes, Istanbul , Odessa, Constantza, Caiffa, Baalbeck, Jérusalem, Le Caire, Assiout, Thèbes, Assouan, Le Caire, Alexandrie, Palerme, Marseille.
8/2	Roma	Italia	20 j.	Gibraltar, Alger, Naples, Phalère, Rhôdes, Beyrouth, Caiffa, Port-Saïd, Istanbul , Naples.
15/2	Patria Retour par Th. Gautier	Messageries Maritimes	26 j.	Marseille, Alexandrie, Le Caire, Bethléem, Damas, Beyrouth, Rhôdes, Izmir , Istanbul , Le Pirée, Athènes, Naples, Pompéi, Marseille.
21/2	Saturnia	Italia	23 j.	Gibraltar, Alger, Cannes, Gênes, Naples, Palerme, Bizerte, Malte, Tripoli, Port-Saïd, Caiffa, Beyrouth, Istanbul , Corfou, Raguse, Venise, Trieste.
28/3	Milwaukee	Hamburg Amerika	22 j.	Venise, Dubrovnik, Athènes, Istanbul , Patmos, Rhôdes, Beyrouth, Haïffa, Naples, Gênes.
28/3	Th. Gautier Retour par Patria	Messageries Maritimes	38 j.	Marseille, Naples, Pompéi, Le Pirée, Athènes, Istanbul , Odessa, Constantza, Caiffa, Beyrouth, Jérusalem, Jaffa, Port-Saïd, Assouan, Thèbes, Alexandrie, Palerme, Marseille.
10/4	Champlain	C ^o Transatlantique	14 j.	Croisière médicale française: Marseille, Phillippeville, Beyrouth, Tripoli, Latakia, Izmir , Santorin, Marseille.
16/4	General von Steuben	Deutscher Lloyd	20 j.	Venise, Dubrovnik, Kotor , Corfou, Delphes, Katakolo, Santorin, Athènes, Istanbul , Crète, Tripoli, Malte, Messine, Naples, Gênes.
7/5	Strathmore	P. et O.	22 j.	Londres, Istanbul , Athènes, Venise, Dubrovnik, Londres.
7/5	Orion	Orient Line	20 j.	Southampton, Tanger, Rhôdes, Istanbul , Athènes, Capri, Naples, Southampton.
10/5	General von Steuben	Deutscher Lloyd	18 j.	Gênes, Villefranche, Ajaccio, Sousse, Tunis, Malte, Santorin, Istanbul , Athènes, Syracuse, Naples, Gênes.
12/5	Milwaukee	Hamburg-Amerika	19 j.	Venise, Split, Cattaro, Katakolo, Naples, Athènes, Istanbul , Santorin, Rhôdes, Candie, Agrigente, Tunis, Naples, Gênes.
13/8	Strathallan	P. et O.	21 j.	Londres, Istanbul , la Mer Noire, Palerme, Londres.
20/8	Orion	Orient Line	24 j.	Southampton, Gibraltar, Dubrovnik, Venise, Kotor , Rhôdes, Istanbul , Casablanca, Londres.
5/10	Milwaukee	Hamburg-Amerika	23 j.	Gênes, Naples, Messine, Athènes, Istanbul , Rhôdes, Beyrouth, Caiffa, Alexandrie, Louqor, Gênes.

Görsel 3. 1934 Yılı Kruvaziyer Gemi Listesi

Kaynak: TTOK 1938a

İstanbul limanı ile kıyaslandığında oldukça gerideydi. 1938 yılında Akdeniz havzasında yapılacak olan 15 kruvaziyer turunun 13'ü İstanbul'a uğrayacakken yalnızca ikisinin İzmir'e uğraması planlanmıştı. Öte yandan bu turların Türkiye'de yalnızca iki limana uğradığı göz önünde bulundurulursa, İzmir'in kruvaziyer turizmi açısından o yıllarda gelecek vadetmeye başladığını söylemek mümkündür.

İzmir'de Kış Sporları ve Yayla Turizmi Çalışmaları

Cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir'in turizm çeşitliliğini sağlayan destinasyonlardan biri de Ödemiş ilçesinde bulunan Bozdağ olmuştur. Hem kış sporlarına hem de yayla turizmine elverişli olan Bozdağ, Çavdar Yaylası ve Gölcük ile turizm çalışmalarının yoğunlaştığı bir alan olmuştur. Özellikle yerli turistler tarafından sıklıkla ziyaret edilir hale gelmiştir. Eşzamanlı olarak Yamanlar, Karagöl ve Kozak yaylaları da turizme kazandırılmaya çalışılmıştır (Akşam 1935b)

Kâzım Dirik'in valiliği sırasında Başbakan İsmet İnönü, otomobile Bozdağ'a çıkmış, mem-

leketin güzel köşelerinden birini ortaya çıkardı-đı için Vali Paşa'yı takdir etmişti (Akşam 1937). 1935'te Bozdağ köyünde turizmin gelişmesi için yeni gazinolar yapılması, elektrik ve radyo bağlanması, bölgede bulunan evlerin elli tanesinin turistik konaklama için ayrılması planlanmıştı (Anadolu 1935). Çavdar Yaylası'nda kayak sporunun gelişmesi için vilâyet bütçesinden pay ayrılmıştı. Birkaç yıla kadar bu yaylanın kayakçılar için cazibe merkezi olması bekleniyordu. Valilik ilk etapta kayakçılar için üç sığınak yaptıracaktı (Akşam 1935d). 1935'in mayıs ayında Turing ve Otomobil Kulübü'nün Ödemiş, Birgi, Gölcük ve Bozdağ'a düzenlediği geziye başta öğretmenler olmak üzere 600-750 kişi katılmıştı. Katılımcılar arasında Vali Kâzım Dirik de vardı. Gezi sırasında 1850 metre yükseklikteki Çavdar Yaylası'nın karlık alanına giden yeni yolun açılışı da yapıldı. (Akşam 1935c; Yeni Asır 1935). 1930'lu yıllarda Uludağ ve Elmadağ'ın ardından kış turizmine kazandırılan Bozdağ'da 1936'da kayak yapan ilk kişi İzmir Erkek Lisesi Almanca Öğretmeni Von Rummel olmuştu. Rummel basına yaptığı yorumda yaşadığı deneyimi Alp Dağları ile kıyaslamış ve eşsiz olarak nitelendirmişti (Anadolu 1936; Akşam 1936).

Yörede turizmin gelişmesine bağlı olarak yerli turistler tarafından evler kiralanmaya, köylüler de turizmden gelir elde etmeye başlamıştı. Köylüler kiralamak için yeni evler inşa ediyordu. Daha önce açılmış olan yol tamir edilmiş ve tehlikeli virajlara istinat duvarları yapılmıştı (Akşam 1937).

Bozdağ'ın ünlenmesi Ödemiş'in başka bir değeri olan Birgi'nin keşfedilmesine de olanak tanımıştır. Tarihi dokusu ile dikkat çeken kasaba özellikle pazar günleri ziyaretçilerini ağırlıyordu. Dönemin Nahiyeye Müdürü Remzi Bey gelen konukların ağırlanması için, hükümet konağı arazisinin temizlenip ağaçlandırılmasını sağlamış ve cami yanında yer alan arsaya kübik bir belediye binası inşa ettirmişti. Yine Remzi Bey dönemine, belediye binasının etrafına büyük bir park kurulmuş, üç kilometrelik yol düzenlemesi yapılmış, iki adet çeşme inşa edilmiş, lüks lambaları ile kasaba aydınlatılmış ve bir adet otel ile gazino inşa edilmişti (Anadolu 1938).

1938 itibarıyla yaylalarda konaklama imkânları geliştirilmeye çalışılıyordu. Hususi Muhasebe'nin Bozdağ'da bir oteli vardı. 60 yataklı bir otelin daha inşa edilmesi gündemdeydi. Kozak Yaylası'nda küçük bir otelin inşası devam ediyordu. Yamanlar Dağı'nda da bir otel yapılabaktı (Akşam 1938a).

1940'ta, Bozdağ'ın kış sporlarına uygun olup olmadığının incelenmesi için Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü bölgede araştırma yapmaya başlamıştı. Araştırma raporuna göre Bozdağ kayak sporu için oldukça elverişliydi. Bozdağ köyünde sporculara hizmet veren bir otel de bulunuyordu. Bölgede on adet kayak takımı vardı. Bu sayının artırılması gerekiyordu. Bir diğer acil ihtiyaç ise üç kilometrelik bir karayolunun düzenlemesiydi (Akşam 1940).

İzmir'in ılıcaları

Antik dönemden beri sularıyla şifa dağıtan İzmir, Cumhuriyet'in ilk yıllarında da bu özelliğiyle öne çıkmıştır. Bu dönemde özellikle, bol yeraltı su kaynaklarından beslenen Çeşme Plajı dikkat çekiyordu. Çeşme'de sahilde bulunan ılıcalara ek olarak denizin farklı noktalarında da sıcak su kaynakları vardı. Bu yönü ile kış aylarında bile ılık olan deniz suyu ziyaretçileri cezbediyordu. Kâzım Dirik'in valiliği döneminde işletmeye açılan içme suları da ticari açıdan önemliydi. Şaşal ve Malgaca mevkiğinde yer alan sular oldukça popülerdi. Şaşal bölgesinden elde edilen su Ankara ve çevresine satılmaya başlanmıştı. Urla'da yer alan Malgaca suyu ise, az tuzlu yapısı ile temizleyici ve şişmanlığa iyi gelen bir su olarak ünlenmişti. Bu sudan yararlanmak isteyen ziyaretçiler için İzmir Hususi Muhasebe İdaresi tarafından bölgede bir otel inşa edilmişti. Sağlık turizmi açısından önemli bir potansiyel teşkil eden Malgaca suyunun, karaciğeri temizlediği, böbrek taşlarını düşürdüğü, vücutta yer alan mikrop ve bakterileri yok ettiği kabul edilmişti. Sağlığına kavuşmak isteyen yüzlerce kişi ülkenin çeşitli yerlerinden gelerek bölgeyi ziyaret ediyor ve konaklıyordu. İzmir'in diğer bir şifa kaynağı olan Agamemnun ılıcaları da önemli bir sağlık turizmi alanıydı. 1939 itibarıyla kurtarma çalışmaları ve çevre düzenlemeleriyle turizme tekrar kazan-

dırılması planlanan ılıcaların çevresine bir otel inşa edilecekti. Ayrıca alana, plaj, yüzme havuzu ve banyo gibi alanlar da eklenecekti. İzmir-İnciraltı-Agamemnun hattına asfalt bir yol inşa edilerek ulaşım olanakları geliştirilecekti. Agamemnun ılıcaları şifalı suları kadar çamur banyosu ile de meşhurdur. Özellikle cilt hastalıklarına sahip kişiler tarafından tercih ediliyordu. Menemen ve Bergama'da yer alan ılıcalar da İzmir'in sağlık turizmi potansiyeline katkı sağlamaktaydı. Alt yapı ve üst yapı olanakları tamamlandıktan sonra uluslararası sağlık turizmi kenti olabilecek İzmir için en büyük eksiklik tanıtım faaliyetleriydi (Akşam 1939).

Bergama Kermesi

İzmir'deki değerlerin turizme kazandırılması için gerçekleştirilen faaliyetlerden bir diğeri kermeslerdir. Ne var ki 1938'de düzenlenen Gölcük ve Kuşadası kermesleri sürdürülememiş, 1937'de düzenlenen Bergama Kermesi ise Türkiye'nin ilk yerel turizm festivali olarak günümüze kadar ulaşmıştır (Güneş ve Kocamaz 2011).

Bergama'da tanıtım amaçlı bir kermes yapılması fikri Atatürk'ün 1934'te Bergama'yı ziyareti sırasında doğmuş, Atatürk bu iş için Vali Kâzım Dirik'i görevlendirmişti. Ne var ki Kâzım Paşa'nın Trakya Müfettişliğine atanmasıyla bu tasarı Vali Fazlı Güleç dönemine sarktı. Üç yıl sonra "Atatürk Şenliği" adıyla düzenlenen şenlik, daha sonra Fazlı Güleç'in önerisiyle Bergama Kermesi adını aldı. Etkinlik dört gün sürmüştür İzmir, Manisa ve İstanbul'dan gelen konuklarla kent iki kat nüfusa ulaşmıştı. Kermes sırasında halkoyunları, tiyatro gösterileri, spor karşılaşmaları yapılmış antik eserler ziyaret edilmiş, plajlarda ve Kozak yaylasında etkinlikler düzenlenmiştir (Güneş ve Kocamaz 2011). İlk organizasyonun başarılı geçmesi sonucunda bir sonraki yıl tekrar düzenlenmesine karar verildi.

Kermesin ikinci yılında hazırlıklar kapsamında kentin sokakları temizlenmiş, ulaşım vasıtaları denetlenmiş, otel ve hanların iç ve dış temizliği yapılmıştı (Kültür 1938:15). Programa göre 22 Mayıs'ta başlayan kermes bir hafta açık kalacaktı. İlk gün öğleden önce Bergama Harabeleri ve Asklepeion ziyaret edilecek öğleden sonra ise

vali tarafından kermes açılışı yapılacaktı. Manisa Valisi Dr. Lütfi Kırdar da kalabalık bir grup ile kermesi ziyaret edecekti. İlimevi, Halkevi, muhtelif oteller ve bazı evler etkinlik için hazırlanmıştı. Bergama'daki eğlencelerin yanında Kozak Yaylası ve Çandarlı Plajı'nda da aktiviteler düzenlenmişti (Anadolu 1938b).

Vali Güleç, Bergama Kermesi'ni önemli bir turizm olayı olarak görmüş ve başarılı olması için imkânları seferber etmiştir. Kermes süresince İzmir-Bergama arasında yolcu taşımacılığı yapılarak halkın kermese katılması da sağlanmıştır (TTOK 1939a).

Dokuz Eylül Sergisinden İzmir Enternasyonal Fuarına

1923'te düzenlenen İzmir İktisat Kongresi yalnızca alınan kararlar açısından değil, sonrasında İzmir Enternasyonal Fuarı'na dönüşecek olan Dokuz Eylül Sergisi'nin kuruluşu için de büyük önem taşımaktadır. Kongreye Türkiye'nin pek çok yerinden çiftçi, tüccar, işçi ve sanayici temsilcileri katılmış ve geleceğin Türkiye'sinin ekonomik rotasını belirleyen kararlar almıştır (Ökçün 1997; İnan 2018). Katılımcılar kongreye gelirken ürettikleri ürünleri de beraberinde getirmiş bu sayede hem ziraat, sanayi ve ticaret erbablarının birbirini tanuması hem de ürünlerin sergilenmesi amaçlanmıştır. Kongre günlerinde açık kalan ve büyük ilgi gören sergi, Dokuz Eylül Sergisi'nin ilk adımı olarak değerlendirilmektedir (Feyzioğlu 2006; Serçe vd. 2003). Serginin büyük başarı elde etmesinin ardından Mustafa Kemal Atatürk, "İzmir'i Fuarlar Şehri Yapınız" direktifini vermiş ve bu vesile ile aynı serginin sonraki yıllarda da düzenlenmesi kararı alınmışsa da tekrarı yapılamamıştır (Dirik 2008). İzmir'de bir sergi açılması Kâzım Paşa'nın valiliğe atanmasından sonra gündeme yeniden gelmiştir. Kâzım Paşa İktisat Sergisi'nin başarısını referans alarak Dokuz Eylül Sergisi'nin kurulmasını önermiş, bu öneri kentin sanayi ve ticaret çevresi ile basını tarafından büyük destek görmüştür. 18 Nisan 1927'de sergi düzenleme kurulu oluşturulmuştur. Serginin her yıl 4-25 Eylül tarihleri arasında serginin açılması ve ilk etapta organizasyonun ulusal sonrasında ise uluslararası düzeyde gerçekleştirilmesi kararı alınmıştır (Serçe vd. 2003). 12.000 m2

kapalı, 13.000 m2 açık alana sahip İzmir Sanatlar Mektebi sergi alanı olarak belirlenmiş, Türkçe ve Fransızca tanıtım broşürleri dağıtılmıştır. Ayrıca yerli katılımcılar için deniz ve demiryolu ulaşım ve taşıma indirimleri sağlanmış, olası yabancı katılımcılar için ise gümrük muafiyeti kararları alınmıştır. Etkinliğin ilk yılında ulusal amaç güdülmesine rağmen sergiye, 195 Türk firmasına ek olarak Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Almanya, Polonya, İngiltere, İtalya, Fransa, İsviçre ve Macaristan olmak üzere dokuz farklı ülkeden 72 yabancı firma katılmıştır (Feyzioğlu 2006). Bu başarı bir sonraki yıl serginin uluslararası düzenlenmesi kararına vesile olmuş ve 4-20 Eylül 1928'de düzenlenen sergiye 155'i yabancı toplam 515 firma katılmıştır. Ayrıca sergi, 86.908 kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Türkiye'de ticari sergicilik kavramının oluşmasını sağlayan İzmir Dokuz Eylül Sergisi, organizasyonda yaşanan zorluklar, mali yetersizlikler ve dünya genelinde yaygınlaşan ekonomik kriz nedenleriyle 1933 yılına kadar tekrar düzenlenememiştir (Feyzioğlu 2006; Serçe vd. 2003). Etkinlik, 9 Eylül Panayırı adıyla Eylül 1933'te 130 yerli ve 23 yabancı firma ile 20 Ticaret ve Sanayi Odası ve çeşitli bankaların katılımıyla yeniden ziyaretçileriyle buluşmuştur. Belediye Başkanı Behçet Uz kapanış konuşmasında, organizasyonun gelişerek bir sonraki yıl uluslararası nitelikte yapılacağını vurgulamıştır (Altan 2015). Panayır 1933-1935 yılları arasında bugünkü Swiss Büyük Efes Otel'i'nin olduğu alanda düzenlenmiştir (Dirik 2008). İzmir Belediyesi ve Belediye Başkanı Behçet Uz'un olağanüstü çalışmalarıyla yangın yerinde inşa edilen Kültürpark, 1936 yılında açılacak olan fuara yetiştirilebilmiştir. Bu tarihten sonra Organizasyon İzmir Enternasyonal Fuarı adıyla Kültürpark alanında düzenlenmeye başlanmıştır (Uz 2007; Dirik 2008).

1930'lu yılların ortalarına gelindiğinde İzmir, fuar kenti olma yolunda istikrarlı adımlarla ilerliyordu. Yerli Malları Sergisi ile başlayan, 9 Eylül Sergileri doğrultusunda şekillendirilen fuar artık İzmir kentinin "en güçlü temsil öğelerinden biri" haline gelmişti (Kayın 2015). 1935'teki etkinliğe Sovyet Rusya, Yugoslavya, Yunanistan ve İtalya resmen katılmıştı. Yine Irak, İngiltere, Fransa, Almanya, Çekoslovakya ve Belçika'dan birçok fir-

ma fuar alanında pavyon kiralayarak katılmıştı. Sanayi ve ticareti geliştirmek amacıyla düzenlenen etkinliğin aynı zamanda kültür paylaşımını da hedeflediği görülmektedir (Son Posta 1935e).

1936 yılında İzmir Fuarı'nı ziyaret eden 361.527 kişiden 103.588'i başka kentlerden, 3.210'u da başka ülkelerden gelmişti. 1922 yangınında otellerinin çoğunu kaybetmiş olan İzmir'in fuar zamanında böyle büyük bir ziyaretçi akınına uğraması, konaklama sorununun yaşanmasına yol açıyordu. Sorunun çözümü için Denizyolları İşletmesi, Karadeniz vapurunu otel olarak kullanılmak üzere İzmir'e göndermişti. Vapurdaki konaklama ücretleri 75-200 kuruş arasında değişiyordu. Ayrıca Fuar Komitesi gazetelere verdiği ilanlarla fuar süresince evini pansiyon olarak kiralamak isteyenlere çağrı yapmıştı (Kayın 2000). O yıllarda konaklama için alınan tedbirlerden bir diğeri de hemen Kültürpark yakınındaki Kız Lisesi/İnönü Lisesi binasının pansiyon olarak kullanılmasıydı (Arı vd. 2014).

1937'de düzenlenen fuar öncesinde Belediye Başkanı Behçet Uz ve ekibi şehirde yer alan otelleri teftiş etmiş ve eksiklikler raporlanmıştır. Yapılması gereken tamir ve eklemeler otel sahiplerine tebliğ edilmiştir (Anadolu 1937a). Ziyaretçilerin eksiksiz hizmet almaları için her ayrıntının düşünüldüğü fuarı o yıl 140.586 kişi ziyaret etmiştir. Fransız bandralı Lâmartin Vapuru ile İzmir fuarı için kente 102 yabancı seyyah gelmiştir (Anadolu 1938a).

1938'e gelindiğinde fuarda yine ulusal ve uluslararası birçok pavyon yer almıştı. Fuar üç günde gezilebilecek büyüklükteydi. İngilizler, Sovyetler, İtalyanlar, İranlılar, Yugoslavlar, Filistinliler fuara resmi iştirakçi olarak katılmıştı. Bunun dışında Polonya ve Macaristan'dan birçok firmaların standı bulunuyordu. Sümerbank, İş Bankası, Etibank ve ülkedeki tüm ticaret odaları fuarı desteklemişti. Fuar için İstanbul-İzmir arası haftada iki olacak şekilde özel vapur seferleri düzenlenmişti (TTOK 1938c/). Fuarı 8 Eylül günü 30.767, 9 Eylül günü ise 75.117 kişi ziyaret etmişti. Bilet kesilmediği için çocuklar bu hesaba dâhil değildi. Şehirde yer alan otellerin yetersiz kalması üzerine Deniz Bank idaresinin Çankaya Vapuru, iki gece için seyyar otel hizmeti vermişti. 9 Eylül gecesi İzmir Verem Mücadele gecesi, 10 Eylül gece-

si ise *Tire Günü* olarak geçmiş ve Tire zeybekleri oyunlar sergilemişti. Fuar süresince altı milyon lira gelir elde edilmişti. Fuar alanına yapılan suni göl ile fuar alanının daralması nedeniyle, belediye tarafından bir sonraki yıl için fuar alanının genişletilmesi kararı alınmıştı (Akşam 1938b). 1938'de sekizinci kez düzenlenen fuar yabancı ziyaretçiler tarafından da takdir toplamıştı. Yunan Milli Turizm Ofisi Şefi Kostas Dimitriyadis, üç sene önce ilk kez geldiği fuar ile 1938 yılı arasında muazzam bir fark olduğunu, bu hali ile fuarın Selanik Fuarı'na örnek teşkil edeceğini belirtmişti. Hollandalı gazeteci Her Playtz da fuarın Avrupa'daki örnekleri ile yarışacak düzeyde olduğunu, eksiklerine rağmen orijinallliği ile dikkat çektiğini belirtmişti. Yabancı ziyaretçiler tarafından genç Türkiye Cumhuriyeti'nin başarısını temsil eden İzmir Enternasyonal Fuarı'nın uzun yıllar başarısını sürdüreceği düşünülüyordu (Son Posta 1938c).

1939 yılı organizasyonu için belediye başkanı Behçet Uz ve çalışma arkadaşları yoğun bir denetim ve düzenleme mesaisi harcamıştı. Şehirde yer alan otel, gazino ve lokantalar sıkı bir denetimden geçmiş, fiyat düzenlemeleri yapılmıştı. Kültürpark'ta gerçekleşecek olan organizasyon için mühendislerin de yer aldığı bir komisyon sıkı bir şekilde çalışıyordu. 31 gün boyunca açık kalacak olan fuarda ziyaretçilerin kesintisiz bir biçimde eğlenmeleri için her türlü olanak yaratılmaya çalışılmaktaydı. Özellikle 26 Ağustos ve 9 Eylül akşamları için fuar alanında büyük kutlamalar planlanmıştı. Ayrıca özel olarak fuarı ziyaret etmek üzere Yunanistan'dan gelecek 400 kişilik kafiye de gereken destek sağlanıyordu (TTOK 1939c). Artık fuar 420.000 m²'ye sahip bir alanda gerçekleştiriliyordu. Fuara çok yoğun ilgi olmasına rağmen, yerel yönetim tarafından ziyaretçilerin memnuniyeti için her türlü tedbir alınmıştı. O yıl fuara 11 yabancı ülke katılmış; Sovyetler Birliği, Yunanistan, Polonya, İtalya ve Fransa sefirleri de bizzat fuarı ziyaret etmişti (Cumhuriyet 1939).

İzmir'in Turizm Kenti Olması Vizyonu

İzmir'deki turizm ve tanıtma faaliyetlerinin yoğun olarak sürdüğü yıllarda ülke genelinde özellikle Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü'nün

öncülüğünde önemli gelişmeler yaşanıyordu. 1930'da kulübün ev sahipliğinde İstanbul'da düzenlenen *Beynelmilel Turizm Kongresine* 24 ülkeden 32 temsilci katılmıştı (Yılmaz 2016). Yine 1930'da turizm konusu ilk defa devletin iktisat programına girmiş, turizmin her araçla özendirilmesi ilke olarak programda yer almıştı. Ülke çapında turizmin gelişmesi için çalışmak üzere 1933'te Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde bir "*Turizm Grubu*" oluşturulmuştu. 1934'te yayın, propaganda ve turizm işleri İktisat Vekâleti'nin uhdesine alınmış, turizm işleri bu Vekâlete bağlı Türk Ofis'e bırakılmıştı (Evcin 2020).

1930'lu yıllarda İzmir'de yapılan turizm çalışmalarının tekil ve birbirinden bağımsız düşünülmediği, bunun için çok daha geniş çaplı projelerin gündeme getirildiği ve devletin turizm konusundaki adımlarına paralel olarak vilâyet ve yerel yönetim organlarının merkezi yönetimle eşgüdümlü hareket ettiği görülmektedir. Söz konusu yıllarda hem basınının hem de yöneticilerin gündeminde İzmir'in bir *turizm kentine* dönüşmesi vizyonu vardı. Sadece İzmir'de değil basının kalbi İstanbul'da da bu içerikte gazete başlıkları yayımlanıyordu. Basın ayrıca bu konuda hazırlanan planlara da geniş yer veriyordu.

Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü 1934 sonunda hükümete sunmak üzere hazırladığı beş yıllık turizm planında Türkiye'nin üç turizm bölgesine ayrılmasını tasarlamıştı. Bu bölgeler şunlardı (Akşam 1934b):

- 1-Orta Anadolu'da Ankara, Konya ve civarları
- 2-İstanbul, Yalova, İznik, Bursa ve Çanakkale
- 3-İzmir ve civarındaki şehirler

1935 başlarında Vali Kâzım Dirik, Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü'nün turizm planında yer almak üzere İzmir'e has bir program hazırlamıştı. Planın uygulanması halinde dünyanın dört bucağından İzmir'e on binlerce turist geleceği öngörülüyordu. Programda öncelik ulaşım ve konaklama tesislerine verilmişti (Akşam 1935a; Akşam 1935b). 1935'in Ağustos ayında Kâzım Dirik'ten görevi devralan Fazlı Güleç de İzmir'in turizm kenti olması vizyonunu sahiplenmiştir. Başbakan İsmet İnönü'nün fuarda bir

turizm köşesi olmamasını eleştirmesi üzerine Güleç İzmir'in "*Bir Seyyah Şehri*" haline gelmesi için proje hazırlayarak 1936 sonunda başbakana göndermişti. Projenin Ankara'da incelendikten sonra meclise sevk edilmesi ve kanuna dönüşmesi bekleniyordu. Projeye göre İzmir'de turizmin gelişmesi için 7.500.000 lira bütçeyle öncelikle ulaşım imkânlarının geliştirilmesi, konforlu oteller ile büyük eğlence tesislerinin inşa edilmesi gerekiyordu. Projenin tamamlanmasından sonra iyi bir tanıtımla İzmir'e ilk yıl bir milyon, ikinci yıl beş milyon turist gelebileceği düşünülüyordu (Akşam 1937).

İzmir'in bir turizm kenti olması için Dr. Behçet Uz'un başkanlığındaki belediye de yoğun mesai harcıyordu. Belediye bünyesindeki şehir meclisi 1935-1940 yıllarını kapsayan beş yıllık bir imar planı hazırlamıştı. Dolaylı olarak şehrin turizmine de hizmet edecek olan bu plan kapsamında şehrin alt ve üst yapı olanaklarını geliştirecek çalışmaların yapılması öngörülmüştü. Su tesisatı döşenmesi, kanalizasyon çalışma yapılması, yangın alanlarındaki molozların kaldırılması, yeni bulvarın, parkların ve spor alanlarının inşa edilmesi planlanmıştı. Yine Kültürpark'ın yakınına bir şehir stadyumu inşa edilmesi ve yolların ağaçlandırılması da imar planının içinde yer alıyordu (Son Posta 1935a).

İzmir'in modern bir turizm kentine dönüşebilmesi için belediye ile valilik eşgüdümlü çalışıyordu. Kentte sağlık turizmini geliştirici çalışmalar da titizlikle yürütülüyordu. Agamemnun kaplıcalarının sıcak suyu İnciraltı Plajı'na kadar indirilmiş, bölgede modern bir plaj ve otelin tesisi için planlar hazırlanmıştı. Şehirde mevcut olan tüm otellere banyo tertibatlarını tamamlamaları bildirilmiş, banyo ve sifonlu tuvaleti bulunmayan otellerin çalışmalarına izin verilmeyeceği tebliğ edilmişti. Otellerde çalışacak eğitimli personel bulunmaması nedeniyle, turizm eğitimi veren bir okulun açılması da planlanıyordu (Son Posta 1938b). Aynı dönemde belediye ve valilik konaklama tesisleri de inşa ediliyordu. Karşıyaka Değirmentepe'de İzmir Hususi Muhasebe Müdürlüğü tarafından modern bir otel inşa edilmesine karar verilmişti (Anadolu 1937b). İzmir Belediyesi de şehir merkezinde turistik bir otelin

inşası için çalışmalara başlamıştı. 1939 yılına yetiştirilmeye çalışılan otelin I. Kordon'da yer alan Şehir Gazinosu'nun yerine inşa edilmesi kararlaştırılmıştı. İzmir Belediyesi'nin beş yıllık imar planında bulunan otel beş katlı ve 140 yataklı olacak şekilde planlanmıştı. Her odasında banyo, geniş bir balkon ve sıcak su bulunacaktı. Garaj, dükkânlar, berber salonu, restoran ve gazinolardan oluşacak olan otelin, yalnızca Türkiye'de değil Balkanlardaki en lüks otellerden biri olması öngörülmüyordu (Son Telgraf 1938).⁵

1938 itibarıyla Hususi Muhasebe'nin Bozdağ'da ve Bergama'da birer oteli bulunuyordu. Kozak Yaylası'nda da küçük bir otel inşa edilmekteydi. Valilik, Fazlı Güleç'in direktifleriyle üç yıllık bir turizm planı hazırlamıştı. Bu plana göre Bozdağ'da 60 yataklı olmak üzere Yamanlar Dağı'nda, Agamemnun kaplıcasında, İnciraltı ve Çeşme plajlarında da yeni ve büyük oteller inşası uygun görülmüştü. Öte yandan, inşa edilen otellerde çalışacak nitelikte personel bulmakta güçlükler yaşanıyordu. Nitekim Bergama'da "*İlmevi*" adıyla inşa edilen lüks otelde çalışacak personel bulunamamıştı. Bu yüzden valilik personel ve işletme konularını da gündemine almıştı. İstanbul'da bir "*Garson Mektebi*" açılması, otellerin işletmesi için de Denizbank'a benzer bir kurumun faaliyete geçmesi faydalı görülüyordu (Akşam 1938a).

Yereldeki projelerin yanı sıra merkezi yönetim de İzmir'deki turizm çalışmalarına destek vermeye başlamıştı. Bu bağlamda İktisat Vekâleti'nin 09.06.1938 tarihli yazısında, ülkenin iç ve dış turizm olanaklarının geliştirilmesi amacıyla kurulan Turizm Bürosu'nun üç sene içerisinde yapacağı çalışmalar açıklanmış, ilgililerden görüş istenmişti. Büro tarafından hazırlanan "*İlk üç senelik turizm planı*" İzmir'in de içinde bulunduğu dört ayrı turizm bölgesinde uygulanacaktı. Planda doğal güzellikler ile tarihi mirası tanıtmak, sağlık turizmi olanaklarını artırmak; otel, lokan-

⁵ Söz konusu binanın tamamlanması uzun yıllar almıştır. 1950'li yıllarda finansal sıkıntılar sebebiyle yarım kalan inşaat için belediye Marshall Yardımı'ndan kredi temin etme girişimlerinde bulunmuştur. 1960'lı yıllara geldiğinde tamamlanmış olan bina Güneydoğu Avrupa Karargâhı olmak üzere NATO'ya kiralanmıştır (Kayın 2000: 82).

ta ve gazinolar ile eğlence tesislerin nerede kurulacağını belirlemek, karada ve denizdeki spor olanaklarını artırmak, sıhhi tesisat, yol, ulaşım gibi alt yapı ve üst yapı olanaklarını geliştirmek hedeflenmişti (TTOK 1938d). Turizm bürosu bir taraftan kentin turizm potansiyelini araştırırken diğer taraftan farklı mevsimlerde mevcut olanaklar dâhilinde yapılabilecek toplu ülke gezilerini organize ediyordu.

1938 yılının Haziran ayında Ankara'daki Turizm Bürosu Müdürlüğü'ne beş yabancı dil bilen, Avrupa'nın turizm kentlerini gezmiş ve başarılı bir bürokrat olan Vedat Nedim Tör atandı (Son Posta 1938a). Tör'ün, Turizm Müdürü olarak ilk gezisini İzmir ve çevresine yapması, yörenin turizm olanaklarını yerinde görmesi merkezi yönetimin bu konuda İzmir'e verdiği önemin açık bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Geziye Bergama'dan başlayan Tör, kentin tarihi dokusu ve kültürel mirasına hayran kalmış, Asklepeion ziyareti sonrası dönemin müze müdürü Osman Boyatlı'ya rekonstrüksiyon ve restorasyon çalışmaları için para göndermiştir. Bu sayede Asklepeion'da yer alan tiyatro ve sütunlar restore edilmiştir. Vedat Nedim Tör özellikle gezisi sırasında turistik tesislerin hijyen şartlarından uzak olduğunu fark etmişti. *"Türkiye'de turizmin alfabesi abdesthane ile başlar, abdesthane bir semboldür. Abdesthanesi temiz olursa, mutfağı da çarşafı da havlusu da çatalı da tabağı da tırnakları da temiz olur. Bu bir zihniyet ve terbiye meselesidir"* diyerek, turistik işletmelerde temizliğin önemine vurgu yapmıştı (Tör 1976). Tör'ün Ege gezisini haber yapan Ulus gazetesine göre Tör, 1500 kilometrelik bir alanda gezmiş Çeşme, Bergama, Kozak, Ayvalık, Kemalpaşa, Salihli, Bozdağ, Sart, Gölcük, Birgi, Ödemiş, Tire, Efes, Didim, Aydın, Nazilli, Karacasu, Denizli, Tavas ve Alaşehir'i ziyaret etmişti. Tör, gazeteye yaptığı açıklamada bölgenin kültürel mirasının zenginliğine dikkat çekiyordu. Geziye dair raporunda bölgede turizmin gelişmesi için öncelikle yol, otel, kaplıca, plaj gibi tesislerin inşaa edilmesi ve sistemli bir temizlik mücadelesine girilmesi gerektiğini yazmıştı (Ulus 1938).

1930'lu yılların sonlarında, sahip olduğu kültür varlıkları ile İzmir'in turistik açıdan Avrupa'nın lideri olacağı öngörülmüyordu. Eğitim ve Ekono-

mi Bakanlıkları da İzmir'de turizmin gelişmesi için çalışmalar yürütüyordu. Ekonomi Bakanlığı İzmir ve Bergama'da kazı çalışmalarına maddi destek sağlıyor, Türk Tarih Kurumu ise İzmir Agorası'nın kazı çalışmalarını destekliyordu. 1940'ta, Efes'teki Mermer Caddenin temizlenerek ziyarete açılması planlanmıştı. Bergama'da yer alan ve antik dönemin en önemli sağlık merkezlerinden biri olan Asklepeion'un gün yüzüne çıkarılması için de çalışmalar yürütülüyordu. Vali Fazlı Güleç, Efes ve Belevi Mozolesinin yerli ve yabancı turistler tarafından ziyaret edilebilmesi için haftanın üç günü özel tren seferleri başlatmıştı (Son Posta 1939a).

Kültür Bakanlığı, Kültürpark alanı içerisinde modern bir müze inşa ettirmeye karar vermişti. Bu sayede Avrupa'nın sayılı eski eserler müzelerinden biri olan İzmir Müzesi'nin fuar döneminde binlerce ziyaretçiyi ağırlaması ve kentin dış turizmde gözde kentler arasında yer alması hedefleniyordu (Son Posta 1939b).

İzmir'de Turistik Yol Çalışmaları

1930'larda İzmir'de turizmin gelişmesi için ulaşımın hızlı ve konforlu hale getirilmesi gerektiği düşünülüyordu. Bu düşünce gerek Kâzım Dirik gerekse de Fazlı Güleç döneminde hazırlanan plan ve projelere yansımıştı. Yereldeki bu bakış açısı Ankara'ya da iletilmiş ve karşılık bulmuştu. Bunun sonucunda 1938'de İzmir'de turistik yolların inşası için özel bir kanun çıkarılacaktı.

1937 ortalarında *"İzmir turistik yollarının inşasını ve kaplıcalarla plâjlarda asrî tesisler yapılmasını temin edecek kanun projesi"*ni hazırlamak üzere kurulan komisyon çalışmalarını tamamlamıştı. Tasarıya göre İzmir şehri içinde ve dışında, turistik amaçlı ve asfalt olarak yapılacak yollar beş etaba ayrılmıştı. Bütün yollar İzmir Vilâyeti Umumî Meclisi tarafından kabul edilip Bayındırlık Bakanlığı tarafından onaylanacak programa göre yapılacaktı. Planlanan etaplar şöyleydi (TTOK 1937b):

1-Bostanlı, Alaybey, Turan, Bayraklı, Mersinli, Halkapınar, I. Kordon, Konak, Güzelyalı güzergâhını takip ederek Agamemnun kaplıcaları ve İncirlaltı plajına ulaşan yol ile bu yo-

- la bağlanan Mersinli-Bornova, İzmir-Kızılcıullu (Şirinyer)-Buca yolları,
 2-İzmir-Torbalı-Subaşı-Selçuk güzergâhı,
 3-Karşıyaka-Menemen-İzmir-Çeşme güzergâhı,
 4-Ağamemnun Kaplıcaları-Urla-Alaçatı-Çeşme Ilıcısı ve Çeşme güzergâhı,
 5-Basmane-Tilkilik-Pazaryeri-Eşrefpaşa-Kadifekale güzergâhı.

22 Haziran 1938'de TBMM'de kabul edilen 3477 sayılı "İzmir Vilâyeti Turistik Yollarının İnşası Hakkında Kanun" ile bu konudaki yasal süreç tamamlanmıştır (T.C. Resmî Gazete 1938). Kanunda, İzmir ve civarında yer alan arkeolojik eserlerin, kaplıcaların, içme sularının ve plajların bölgenin turistik önemini artırdığı, bölgede rahat ve kolay bir seyahat olanağı yaratılması durumunda turizm faaliyetlerinin artarak halkın gelirini yükselteceği belirtilmiştir. Projenin tamamı kapsamında İzmir merkezi ile yedi ilçenin toplam 290 kilometrelik asfalt yol ile bağlanması planlanmıştır. Yol yapımında kullanılmak için İzmir ili yol bütçesinden 150.000 lira ayrılmış, ayrıca yol vergisine iki lira, banliyö biletlerine 20 para zam yapılacağı belirtilmiştir. Bu durum halkın bütçesine yük getirecek olsa da yol yapımı ile 100.000 liralık bir turizm geliri elde edilmesi öngörülmüştür. Diğer yandan kanun görüşmeleri sırasında eleştiriler de söz konusu olmuştur. Özellikle tarımın desteklendiği dönemde kamyon gibi nakil araçlarından ek vergi alınması ve halkın zorlanması eleştirilmiştir. Bir diğer eleştiri konusu ise II. Dünya Savaşı'nın yaklaşmasıyla turistik faaliyetlerin durma ihtimalinden dolayı bu konuda harcamanın gereksiz olduğudur (As 2013).

Kanunun çıkarılmasının ardından Bayındırlık Bakanlığı tarafından plan ve projesi hazırlanan "turistik yollar" için yaklaşık iki aylık bir araştırma süreci geçirilmiştir. Özellikle yabancı sermaye ve fen gruplarının tetkik ve teklif olanaklarını artırmak amacıyla araştırma süresi uzun tutulmuştur. Yolların yapımında Bayındırlık Bakanlığı gözetiminde vilâyet bütçesi kullanılmasına karar verilmiştir (TTOK 1939b).

II. Dünya Savaşı'nın başladığı günlerde bile İzmir'deki turistik yolların inşası için çalışmalar sü-

rüyordu. Nitekim bu yolların inşasında kullanılmak üzere yurt dışından getirilecek montaj aletlerinin geçici kabul yoluyla yurda sokulması Bakanlar Kurulu'nun 13 Eylül 1939 tarih 2/11951 ve ona ek 4 Kânunuevvel 1939 tarih ve 2/12425 sayılı kararnamele ile kabul edilmişti (BCA/Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi 1939a; 1939b).

21 Mayıs 1940'ta Nafia Vekâleti'nden Başbakanlığa verilen bilgiye göre II. Dünya Savaşı'nın getirdiği zorluklara rağmen söz konusu kanun sayesinde iki yıl içerisinde İzmir'de turistik yolların inşası konusunda memnuniyet verici ilerlemeler kaydedilmeye başlanmıştır. Buna bağlı olarak İstanbul ve Bursa vilâyetleri de kanunun kapsamına alınmak üzere başvurmuş, başvuruları Ticaret Vekâleti tarafından uygun bulunmuştu. Nafia Vekâleti de talebi uygun bulduğu için İstanbul ve Bursa'nın da 3477 sayılı kanun kapsamına alınması amacıyla bir kanun tasarısı hazırlamıştı. Tasarı TBMM'ye sunulmak üzere Başbakanlığa gönderilmişti. Ancak Başbakanlık II. Dünya Savaşı'nın getirdiği olumsuzlukları göz önünde bulundurarak tasarının "hali hazır vaziyet dolayısıyla" meclise sunulmasını uygun bulmamıştı (BCA/Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi 1940). Bu sebeple söz konusu kanun yalnızca İzmir için geçerli olmaya devam etti.

SONUÇ

Ulusal Kurtuluş Savaşı sonrasındaki olumsuz tabloya rağmen İzmir ekonomik potansiyeli yüksek bir vilâyetti. Bu potansiyelin içerisinde tarihi ve turistik değerleri de dikkat çekici bir yere sahipti. Genç Türkiye Cumhuriyeti turizm işletmeciliği açısından Osmanlı İmparatorluğu'ndan dişe dokunur bir miras devralmamış olsa da dünyada 19. yüzyıldan itibaren yükselmeye başlayan turizm olgusunu kısa sayılabilecek sürede gündemine almayı başarabilmiş, ekonomik ve kültürel değerini fark edebilmiş, İzmir de bu konuda öncü vilâyetlerden biri olabilmektedir. Bu öncü rolün temelinde vilâyetin turizm potansiyeli olduğu kadar Kâzım Dirik, Fazlı Güleç, Dr. Behçet Uz gibi vizyoner yöneticilerin payı da büyüktür.

Cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir'de turizm çalışmalarını, ekonomik koşullara bağlı olarak kamu yöneticilerinin öncülüğünde başlamıştır. Sivil mahiyetteki kurumların da girişimleriyle gelişen çalışmalar çok yönlü olarak sürdürülmüştür. Vilâyetteki tarihi ve kültürel değerler, yaylalar, plajlar, kaplıca ve ılıcalar, doğal güzellikler, kayak alanı ve fuar aynı süreçte turizme kazandırılmaya çalışılmıştır. Bir yandan konaklama ve ulaşım sorunları çözülmeye çalışılırken diğer yandan tanıtım ve propaganda çalışmaları yürütülmüştür. Bu çalışmalar içerisinde İzmir ve Havalisi Âsar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti, Türkiye Turizm ve Otomobil Kulübü İzmir Şubesi ile İzmir Enternasyonal Fuarı kilit konumda olmuştur. 1930'larda İzmir'e on binlerce hatta milyonlarca turist getirilebileceği konuşulmuş, bu amaçla hem yereldeki idari organların hem de merkezi yönetimin yapması gerekenler planlanmıştır.

Karayolu ulaşımı ile konaklama ve eğlence tesislerinin yetersizliği, tanıtım konusundaki eksiklikler ve nitelikli personel yokluğu İzmir'de turizmin gelişmesinin önündeki engeller olarak görülmüş ve çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla imkânlar ölçüsünde konaklama ve hizmet tesisi inşa edilmiştir. En önemli adım ise turistik yolların inşası amacıyla sadece İzmir'e has bir kanunun çıkarılmasıdır. Aynı yıllarda İzmir'in zayıf kaldığı en net turizm türü ise kruvaziyer turizmi olmuştur. Önemli bir liman kenti olan İzmir, Akdeniz'deki kruvaziyer turizminden yeterince pay alamamıştır. Kente deniz yoluyla gelen turist kabileleriyle özel olarak ilgilenilmiş olsa da bu konuda yeterince ilerleme kaydedildiğini söylemek zor görünmektedir.

Cumhuriyetin ilk yılları her ne kadar turizm açısından "Plansız Dönem" olarak isimlendirilse de vizyon sahibi idareciler öncülüğünde önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir. İstanbul ile aynı dönemde turistik yatırımların başladığı bir kent olma özelliği taşıyan İzmir'i konu alan bu çalışma ile turizm tarihinin bu dönemine ışık tutulmaya çalışılmıştır. Diğer yandan, araştırma 1922-1939 yıllarını kapsamakta, bu ise araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Bunun ana nedeni 1939'dan itibaren II. Dünya Savaşı'nın bütün dünyayı etkisi altına al-

mış olmasıdır. Türkiye II. Dünya Savaşına dâhil olmamasına rağmen savaşın olumsuz etkilerini yaşamış özellikle turizm faaliyetleri derinden etkilenmiştir. Yine araştırma kapsamında yalnızca İzmir'de gerçekleşen turizm ve tanıtma faaliyetleri incelenmiştir. Bu durum ise araştırmanın diğer bir sınırlılığını oluşturmaktadır. Turizm tarihi konusunda gerçekleştirilecek daha sonraki araştırmalarda aynı dönemde turistik yatırımların gerçekleştiği İstanbul, Yalova ve Bursa'nın da incelenmesinin alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akşam Gazetesi (1934a/ 12 Nisan). *Tenezzüh Seyahatleri*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Akşam Gazetesi (1934b/ 27 Aralık). *Memleket 3 Seyyah Mıntıkasına Ayrılıyor*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Akşam Gazetesi (1935a/ 27 Ocak). *Seyyah Getirtmek İçin 10 Senelik Program*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Akşam Gazetesi (1935b/ 24 Mart). *İzmir: Seyyah Şehri*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Akşam Gazetesi (1935c/ 23 Mayıs). *Ödemiş ve Bozdağ'ına Yapılan Seyahatler*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Akşam Gazetesi (1935d/ 29 Mayıs). *Bozdağ'da Kış sporu Yapılacak*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Akşam Gazetesi (1936/ 9 Nisan). *Bozdağ'da Kayak Sporları Başlıyor*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Akşam Gazetesi (1937/ 31 Ağustos). *Bozdağ ve Gölcük yaylasına Rağbet Artıyor*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Akşam Gazetesi (1938a/ 25 Temmuz). *İzmir ve Civarında Turist Otelleri İnşa Ettirilecek*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Akşam Gazetesi (1938b/ 9 Eylül). *İzmir Fuarı Müthiş Kalabalık Oluyor*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Akşam Gazetesi (1939/ 2 Ağustos). *İzmir'in ılıcaları ve İçme Suları*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Akşam Gazetesi (1940/ 16 Mart). *Bozdağ'da Kayak Sporları*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Altan, T.E. (2015). *İzmir Fuarı, Kültürpark ve Türkiye'nin İnşası*. İçinde; A. Yılmaz, K.Kılıç, B.Pasin (Editörler) İzmir Kültürpark'ın Anımsa(ma)dıkları-Temsiller, Mekânlara, Aktörler (ss.165-187). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anadolu Gazetesi (1935/8 Mayıs). *Bozdağ Güzel Bir Sağlık Yurması Oldu*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Anadolu Gazetesi (1938a /18 Eylül). *Fuarı Gezenler*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Anadolu Gazetesi (1938/ 19 Mayıs). *Bergama Kermesine İzmir'den Gidecek Çoğtur*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.

- Anadolu Gazetesi (1936/ 2 Nisan). *Beyaz Çarşaf Keyfini Tatman Gerek*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Anadolu Gazetesi (1937a/ 8 Haziran). *Otellerin Teftişi*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Anadolu Gazetesi (1937b/ 9 Nisan). *Turist Oteli*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Anadolu Gazetesi (1938/23 Mart). *Ödemişin En Güzel Nahiyesi Birgi*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Arı, K., Gözcü, A. ve Çakmak, F. (2014). *Körfezin Mavi Kucağında Konak*. İzmir: Konak Belediyesi Kültür Yayınları.
- As, E. (2013). *Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Politikaları (1923-1960)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Atilla, A. N. (2002). *İzmir Demiryolları*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Aziz (1927). *Efezus-Ayasuluğ Rehberi*. İzmir: İzmir ve Havalisi Asar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti Yayınları.
- BCA/Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (13 Mayıs 1927). Fon No:30-10-0-0, 80. Kutu, 525-13. Sıra.
- BCA/Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (13 Eylül 1939a). Fon No: 30-18-1-2, 88. Kutu, 90-16. Sıra.
- BCA/Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (4 Aralık, 1939b). Fon No: 30-18-1-2, 89. Kutu, 144-5. Sıra.
- BCA/Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (30 Mayıs 1940). Fon No: 30-10-0-0, 22. Kutu, 126-6. Sıra.
- Berber, E. (2008). *İzmir 1876 ve 1908*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Coral, M. (2008). *Ateşin Gelini*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Cumhuriyet Gazetesi (1935/ 16 Mayıs). *Memleketi Tanımak*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi
- Cumhuriyet Gazetesi (1939/ 20 Ağustos). *İzmir Fuarı Bugün Açılıyor*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Çakmak, Z. (2009). Batı Anadolu'da Gerçekleştirilen Yunan Mezalimi Hakkında Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi Tarafından Hazırlanmış Askeri Bir Rapor, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (1): 209-221.
- Çoruh, S. (1983). Turizm, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt:9 (ss. 2552-2564). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dirik, K. D. (2008). *Atatürk'ün İzinde Vali Paşa Kâzım Dirik, Bandırma Vapurundan Halkın Kalbine*. İstanbul: Güner Yayınları.
- Er, R. Ş. (2019). İzmir'de Bir Vali Kâzım Dirik Paşa (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Evcin, E. (2016). Türkiye Turizm Tarihinde Öncü Bir Eser: Turizm Kılavuzu 1934-1935, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 27 (1): 7-24.
- Evcin, E. (2017). Cumhuriyet Tarihinde Turizm Teşkilatlanması ve Türkiye'nin Turistik Tanıtımı. İçinde; E. Ünlen (Editör) *Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Cilt: II. (ss.1770-1817). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Evcin, E. (2020). *Türkiye'de Turizm ve Tanıtma (Tarihî İncelemeler)*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Feyzioğlu, E. (2006). *İzmir Fuarı*. İzmir: İZFAŞ Yayınları.
- Genç Acar, D. (2017). 1929-1939 Yıllarında İzmir (Sosyal, Ekonomik ve Gündelik Yaşam) (Basılmamış Doktora Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Gökdemir, O. (2009). *Cumhuriyet İzmir'i, İzmir Kent Tarihi*. İzmir: İzmir Valiliği Yayını.
- Gözcü, A. (2013). *İzmir İktisat Kongresi, İzmir Kent Ansiklopedisi-Tarih, Cilt: II*, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları: 15-31.
- Güneş, G. ve Kocamaz, M. (2011). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Taşrada Turizm Politikaları Arayışı: Bergama Kermesi, *Belgi*, 2 (1): 205-212.
- İnan, A. (2018). *İzmir İktisat Kongresi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İzmir Asar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti (1927). *İzmir ve Havalisi Asar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti Nizamnamesi*. İzmir: Hafız Ali Matbaası.
- İzmir Asar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti (1932). *İzmir Müzesi Rehberi*. İstanbul: İzmir Asar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti Yayını.
- İzmir Asar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti (1934). *İzmir Rehberi*. İstanbul: İzmir ve Havalisi Asar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti Yayını.
- İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2023). *İzmir-Agora*. <https://izmir.ktb.gov.tr/TR-77098/izmir---agora.html>, Erişim tarihi: 14.
- İzmir Valiliği Halkla İlişkiler Müdürlüğü (1994). *İzmir İl Yıllığı'94*. İzmir: İzmir Valiliği Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları.
- İzmir Vilâyeti İstatistik Müdürlüğü (1930). *İzmir Vilâyeti İstatistik Yıllığı 1929-1930*. İzmir: İzmir Vilâyeti İstatistik Müdürlüğü Yayını.
- İzmir Vilâyeti İstatistik Müdürlüğü (1933). *İstatistik Yıllığı 1931-1932*. İzmir: İzmir Vilâyeti İstatistik Müdürlüğü Yayını.
- Kayın, E. (2015). Anımsama ve Unutmanın Temsilleri: İzmir Enternasyonal Fuarı ve Kültürpark'ın Hafıza Katmanları. İçinde; A. Yılmaz, K. Kılınc, B. Pasin (Editörler) *İzmir Kültürpark'ın Anımsama(Ma)Dıkları-Temsiller, Mekânlar, Aktörler* (ss.35-76). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kayın, E. (2000). *İzmir Oteller Tarihi*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.
- Kayış, Y. (2021). Ragıp Kemal Cantürk'ün Gezi Yazılarında Bursa, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(41): 1371-1419.
- Keskin, M. A. (1992). *İzmir Valileri*. İzmir: Memleket Gazetecilik ve Matbaacılık.
- Köker, O. (2009). *Bir Zamanlar İzmir*. İstanbul: Birzamanlar Yayıncılık.
- Kurun Gazetesi (1935/ 28 Mayıs). *İzmir'de Turing Kulübünün Gezileri Rağbette*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Kültür Gazetesi (15 Haziran 1938). *Kermese Giderken*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.

- Nezaret-i Maarif-i Umumiye (1899). *Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiyye*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Oktayer, N., Susam, N. ve Çak, M. (2007). *Türkiye'de Turizm Ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Ökçün, G. (1997). *Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayını.
- Pınar, İ. (2001). *Hacilar, Seyyahlar, Misyonerler ve İzmir: Yabancıların Gözüyle Osmanlı Döneminde İzmir (1608-1918)*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Serçe, E. (2002). İzmir ve Havalisi Âsar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti ve İzmir Arkeoloji Müzesi'nin Kuruluşu, *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, (5): 318-328.
- Serçe, E., Yılmaz, F. ve Yetkin, S. (2003). *Küllerinden Doğan Şehir*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Son Posta Gazetesi (1935a/ 14 Nisan). *İzmir'de Yeni İmar Planının Tatbikine Hazırlanılıyor*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Son Posta Gazetesi (1935b/ 10 Mayıs). *İzmir'de Turing ve Otomobil Kulüp Bir Yaz Programı Hazırladı*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Son Posta Gazetesi (1935c/ 1 Haziran). *İzmir Turing Kulübü*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Son Posta Gazetesi (1935d/1 Temmuz). *İzmir'e Gelecek Turistler*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Son Posta Gazetesi (1935e/8 Ağustos). *Arsı Ulusal İzmir Panayırı*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Son Posta Gazetesi (1938a/ 19 Haziran). *Turizm İşleri Üzerine Tetkiklere Başlanıldı*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Son Posta Gazetesi (1938b/ 7 Temmuz). *İzmir Modern Bir Turist Şehri Haline Geliyor*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Son Posta Gazetesi (1938/ 20 Ağustos). *İzmir Fuarı*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Son Posta Gazetesi (1939a/ 1 Haziran). *İzmir Müzesi*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Son Posta Gazetesi (1939b/ 1 Haziran). *İzmir'in Turizm Faaliyeti İnkışaf Ediyor*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Son Telgraf Gazetesi (1938/ 18 Eylül). *İzmir Belediyesi Tam Manası ile Modern ve Ucuz Bir Turist Oteli Yapıyor*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Şahbaz, R.P. (2009). Türkiye'de Turistik Amaçlı Ulaştırma Sektörünün Gelişimi. İçinde; Ş. Çavuş, Z. Ege ve O.E. Çolakoğlu (Editörler) *Türk Turizm Tarihi* (ss. 137-161). Ankara: Detay Yayınları.
- T.C. Resmî Gazete (1938/ 9 Temmuz). İzmir Vilâyeti Turistik Yollarının İnşası Hakkında Kanun. <https://www.resmigezete.gov.tr/larsiv/3955.pdf>, Erişim tarihi: 8 Şubat 2023.
- Timur, A. (2006). Geçmişten Bugüne İzmir Turizminin Genel Değerlendirilmesi. İçinde; *İzmir Turizm Sempozyumu* (18-19 Nisan 2006/İzmir), (ss.17-26). İzmir: T.C. İzmir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Tör, V. N. (1976). *Yıllar Böyle Geçti*. Milliyet Yayıncılık.
- Turan, M. (2006). *Yunan Mezalimi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Türkiye Turing ve Otomobil Klübü (1935/ Nisan). İzmir Şubemizin Çalışmaları, *TTOK Belleteni*, No: 1.
- Türkiye Turing ve Otomobil Klübü (1937a/ Nisan). İzmir Turing ve Otomobil Klübünün 1936 Raporu, *TTOK Belleteni*, No: 13.
- Türkiye Turing ve Otomobil Klübü (1937b/ Haziran). İzmir'de Turistik Yollar ve Plajlarda Modern Tesisler Yapılıyor, *TTOK Belleteni*, No: 10.
- Türkiye Turing ve Otomobil Klübü (1938a/ Nisan). 1938'de Akdeniz'de Yapılacak Kruvaziyerlerin Listesi, *TTOK Belleteni*, No: 2.
- Türkiye Turing ve Otomobil Klübü (1938b/ Haziran). İzmir Şubesi 1937 Senesi Raporu, *TTOK Belleteni*, No: 5.
- Türkiye Turing ve Otomobil Klübü (1938c/ Ağustos). İzmir Fuarı, *TTOK Belleteni*, No: 17-18.
- Türkiye Turing ve Otomobil Klübü (1938d/ Ağustos). İktisat Vekaletinin 09.06.1938 Tarihli 24519 Sayılı Yazısı, *TTOK Belleteni*, No: 3.
- Türkiye Turing ve Otomobil Klübü (1939a/ Şubat). Turizm Havadisleri, *TTOK Belleteni*, No: 12.
- Türkiye Turing ve Otomobil Klübü (1939/ Nisan). İzmir Komitesinin 1938 Yılı Faaliyetini Gösterir Rapor, *TTOK Belleteni*, No: 14.
- Türkiye Turing ve Otomobil Klübü (1939c/ Ağustos). İzmir Fuarı Hazırlığı, *TTOK Belleteni*, No: 14-18.
- Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu (1983). *Türkiye'nin Turing ve Otomobil Kurumu 60.Yıl*. İstanbul: Apa Yayınları.
- Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu (2022). Turing'in Tarihiçesi, <https://www.turing.org.tr/turingin-tarihcesi/>, Erişim Tarihi: 15 Kasım 2022.
- Ulus Gazetesi (1938/5 Eylül). *Egenin Turizm Davası*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Uz, B. (2007). *Atatürk'ün İzmirli-Bir Kentin Yeniden Doğuşu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yeni Asır Gazetesi (1935/19 Mayıs). *Ödemiş Gezintisi*. İzmir: İzmir Milli Kütüphane Gazete Arşivi.
- Yıldırım, S ve Zeynel, B. K. (2010). *TBMM Albümü 1920-2010*. Cilt I. Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayını.
- Yılmaz, A. (2016). Türkiye'de Turizm Alanında Düzenlenen İlk Kongre: Beynelmillel Turizm Kongresi (31 Mayıs-05 Haziran 1930). İçinde; O.Bahar (Editör) *17.Ulusal Turizm Kongresi/Akademi Sektör Buluşması* (20-23 Ekim 2016) Bodrum-Muğla. (ss. 1190-1199): Ankara: Detay Yayınları.

Yasin Kayış - Eda Avcı

Yasin KAYIŞ

Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Bölümü'nden mezun oldu (1998). Yüksek lisans (2004) ve doktora (2016) derecelerini de Dokuz Eylül Üniversitesi'nde Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi dalından aldı. Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde Tarih Öğretmeni olarak çalışmaya başladı (1998). Halen bu görevi sürdürmektedir. Temel çalışma alanları Cumhuriyet Dönemi siyasi olayları, Türk Karikatür Tarihi, Türk Basın Tarihi ve yerel tarih incelemeleridir.

Eda AVCI

Adnan Menderes Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği Programından mezun oldu (2009). Yüksek lisans (2011) ve doktora (2018) derecelerini Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalından aldı. Doçentlik unvanını turizm alanında aldı (2023). 2009 yılından beri profesyonel turist rehberi olarak ve 2015 yılından bu yana Dokuz Eylül Üniversitesi Efes Meslek Yüksekokulunda öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Temel çalışma alanları, turist rehberliği, paket tur yönetimi, turizm pazarlaması, kültür turizmi, inanç turizmi ve turizm teknolojileridir.